DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

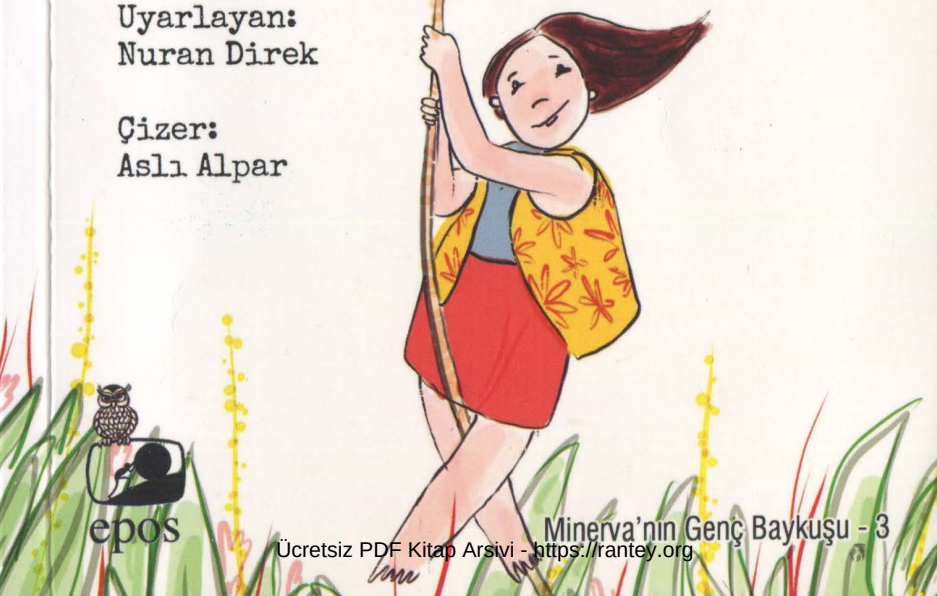
13+

Zeynep Direk

Çocuk ve Allah

Uyarlayan:
Nuran Direk

Çizer:
Aslı Alpar

epos

Minerva'nın Genç Baykuşu - 3

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ÇOCUK ve ALLAH

Zeynep Direk

Minerva'nın Genç Baykuşu
bu kitapta, "Çocuk ve Allah" başlığı altında, çocuğun Allah kavramıyla nasıl tanıştığını, ahlâk, ahlâk eğitimi ve din, toplumsal cinsiyet, haysiyet, şeref kavramlarını anlatmak için uçuyor.

Minerva'nın Genç Baykuşu
bilginin taşıyıcısıdır.

Her kavram, insanlığın ortak yaşamının ürünü olan ortak dil mirasından doğar, yaşadığımız tarihsel deneyimlerden devşirilen birikimi yeni kuşaklara aktarır. Bu bilgi temeldir.

Her genç insan da bu dünyanın temelidir.

Her genç insan "*olgunlaşmamış*" bir hayatla, kendisinin olgunlaştıracağı, müdahale edebileceği ve sadece kendisinin değiştirebileceği bir hayatla buluşur. Her genç insan için hayat yeni başlamaktadır, "*gün daha yeni doğmaktadır.*"

epos

Ücretsiz PDF Kitap Ağı - https://rantey.org

EPOS YAYINLARI – 116
Minerva'nın Genç Baykuşu –3

Zeynep Direk
ÇOCUK ve ALLAH

Dizi Yayın Yönetmeni
A. Ceren Okur

© Epos Yayınları, 2018
© Zeynep Direk, 2018

Uyarlayan: Nuran Direk

Resimleyen
Aslı Alpar

Minerva'nın Genç Baykuşu Yayın Kurulu:
Süreyya Karacabey, Abdullah Aysu,
N. Ezgi Oral, Yüksel Akkaya,
A. Ceren Okur, Pakize Sinemillioğlu,
Hülya Demirci, Nurşen Yıldırım,
Aysel Batyar Önsel, M. Serdar Kayaoğlu

Düzelti
Burcugül Çubuk

Kapak Resmi ve Tasarımı
Aslı Alpar
uygulama: Karizma

Dizgi ve Baskı Öncesi Hazırlık
epos

Baskı ve Cilt
Sözkesen Matbaası (0.312) 395 21 10
İvedik OSB 1518. Sk. Mat-Sit İş Merkezi No: 2/40
Yenimahalle, Ankara

Birinci Baskı, Ankara, Ağustos 2018
ISBN: 978-605-4822-36-2
Sertifika no: 16468

EPOS YAYINLARI
GMK Bulvarı 60/20 (06570) Maltepe-Ankara
Tel.Fax: (0.312) 232 14 70 - 229 98 21
eposkitap@eposyayinlari.com.tr
www.eposyayinlari.com
www.eposyayinlari.com.tr
Facebook & Twitter: @EposYayinlari
İnstagram: @eposyayinlari

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Zeynep Direk

ÇOCUK ve ALLAH

Uyarlayan
Nuran Direk

Resimleyen
Aslı Alpar

epos

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Zeynep Direk tarafından yazılan bu metin, *Türkiye Felsefe Kurumu Çocuklar İçin Felsefe Birimi* Başkanı olan emekli felsefe öğretmeni ***Nuran Direk*** tarafından gençler için uyarlandı.
Böylece bu kitap aynı zamanda felsefe öğretimi ve eğitimi veren iki kuşağın dünyasını, gençlerle buluşturmuş oldu.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Minerva'nın Genç Baykuşu

Yayınevimiz "*Bilim-Felsefe-Politika*" kavramlarına *prolog-giriş* olması amacıyla gençlik ve ilkgençlik çağı için *Minerva'nın Genç Baykuşu* dizisini hazırladı.

Bu dizide kavramlar anlatılıyor. Ama kavramlar, ilk kez bu ülkenin insanları tarafından ve elbette yaşadığımız ülkenin koşulları göz önünde bulundurularak anlatılıyor.

Dizimizdeki kitapların tamamı telif eserdir.

Kavramlar, bütün dünya tarihinin ve bütün insanlık tarihinin özetidir ve onların binlerce yılda olup bitenleri anlatabilme güçleri vardır.

Üstünde yaşadığımız dünyada olup bitenleri anlamak, anlamlandırmak ve anlatmak için kavramlara başvururuz. Bu kavramlara, bireyleri, toplulukları, inançları, cinsiyetleri, kültürleri, yönetim biçimlerini, savaşları, dilleri, ülkeleri, coğrafya ile ilgili konuları anlamak ve dönüştürmek için ihtiyacımız var.

Minerva'nın Genç Baykuşu adını verdiğimiz dizide, kavramları ve olguları ilk gençlik çağındaki bireylere anlatıyoruz: **Sanat, *Demokrasi*, Su, *Barış*, Kuantum, *Allah*, Etik, *Sosyal Medya*, Ekoloji, *Tarım*, Ayrımcılık, *Feminizm*, Veganlık, *Milliyetçilik*, Şiddet, *Flört Şiddeti*, Cinsellik, *Adalet*** ve daha *birçok-birçok* kavram...

Buradan yola çıkarak hem ülkemizdeki hem de dünyadaki sorunların kaynaklarını anlayabileceğimizi ve anlamlandırabileceğimizi düşünüyoruz.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Neden ***Minerva'nın Genç Baykuşu?***

Minerva'nın Baykuşu bilginin taşıyıcısıdır. Her kavram, insanlığın ortak yaşamının ürünü olan ortak dil mirasından doğar, yaşadığımız tarihsel deneyimlerden devşirilen birikimi yeni kuşaklara aktarır. Baykuş bu yaşanmış bilgiyi taşır. Bu bilgi temeldir. Her genç insan da bu dünyanın temelidir. Her genç insan "*olgunlaşmamış*" bir hayatla, kendisinin olgunlaştıracağı, müdahale edebileceği ve sadece kendisinin değiştirebileceği bir hayatla buluşur.

Her genç insan için hayat yeni başlamaktadır, "*gün daha yeni doğmaktadır*."

İlk gençlik çağı, yeni günün, daha doğmakta olan güneşin, o yeni günün bilgisini taşıdığı için dizimize *Minerva'nın Genç Baykuşu* adını verdik.

Birçoğu akademisyen olan *dizi yazarlarımız*, yaşadığımız ülkenin sorunlarının çözümü için enerji harcayan, risk alan, bedel ödeyen, çaba harcayan duyarlı insanlar. Uzmanlıkları hem Türkiye'de hem de uluslararası alanda kabul edilen yazarlarımız, birikimlerinin herkese ulaşması için yazdılar.

Minerva'nın Genç Baykuşu dizisindeki kitapların bir kısmı 9 yaş bir kısmı da 12 yaş üstü gençlere yöneliktir. Elbette dizimiz, giriş niteliğindeki bilgiye ulaşmak isteyen herkese açıktır.

Dizimizin 3. kitabı "Çocuk ve Allah"ta ***Zeynep Direk,*** çocuğun Allah kavramıyla nasıl tanıştığını anlatıyor.

İyi okumalar.

Epos Yayınları

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İçindekiler

Giriş 1
I. Aile, İnanç ve Çocuk 7
II. Namus ve Haysiyet..... 25
III. Ahlâk Eğitiminin Önemi..... 45
IV. Din ve Ahlâk İlişkisi 69
Dipnotlar 84

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

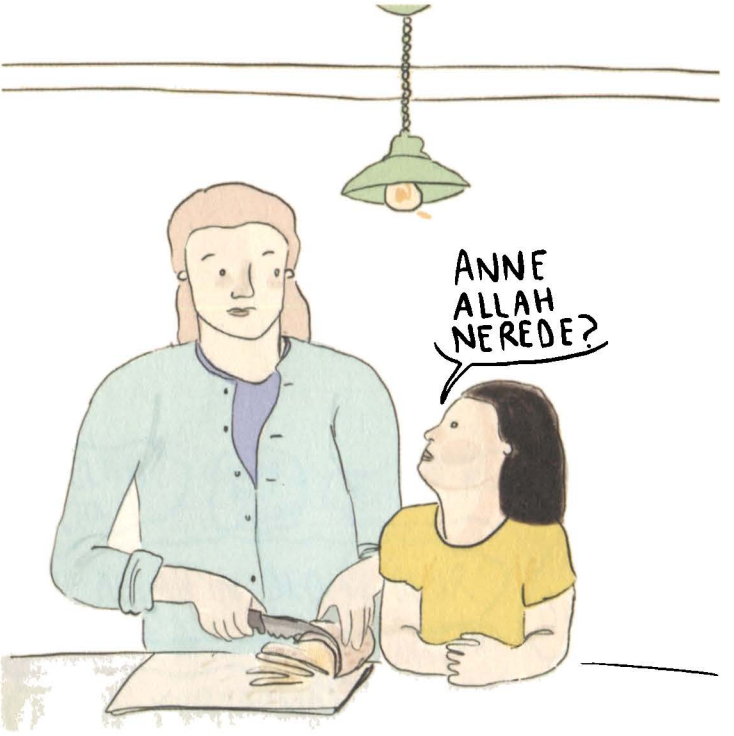

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Dört beş yaşlarında olmalıydım. Antalya'da oturuyorduk.

Annem lisede felsefe öğretmeniydi; yani konuşma ve tartışma arzusu okulda yeterince tatmin edilmiş, benim sorularıma her zaman büyük bir ilgiyle yanıt veremeyen, evdeki hayata da hâkim olmaya çabalayan kafası dolu bir yetişkin.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Allah Üst Katımızda mı Oturuyor?

Birgün mutfakta yemek yaparken anneme sordum:

'– Anne, Allah nerede?'

Annem akşam yemeğini yetiştirmek için mutfaktaki meşguliyetine tamamen dalmış veya zihni oldukça yorgun olsa gerek, bana uzunca süre, bir sözlü yanıt veremedi.

Eliyle yukarıyı işaret etti.

Kafamı kaldırıp mutfağın tavanına şöyle bir

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

baktığımı hatırlıyorum. Hemen aklıma gelen ikinci soru şuydu:

'– Filiz teyzelerde mi oturuyor?'

Öyle ya, üst katımızda Filiz teyzeler oturuyordu.

Demek ki "*Allah*" hakkında kafamda oluşturduğum ilk fikir, onun bizim apartmanda, örneğin üst katta oturabilmesini imkânsız kılmıyordu.

Allah'ı duymuştum, ama görmemiştim.

Bu herkesin tanıdığı önemli kişinin kim olduğunu merak etmeye başlamıştım. Var ise bu dünyada bir yerlerde olsa gerekti, o halde onunla karşılaşmayı umabilirdim.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Bizim evde Allah pek anlatılmazdı, evde dinî bir atmosfer yoktu, tamamen seküler[1] bir yaşam sürüyorduk, ama yine de "Allah" sözcüğü sık sık laf arasında geçerdi.

Örneğin şaşırınca 'Allah allah' denirdi, babam bir sakarlık yapılınca 'Allah kahretsin' diye söylenirdi, annem birisi onu çok güldürünce 'Allah iyiliğini versin' derdi.

Ne var ki tüm bu cümlelerden Allah'ın ne olduğunu çıkarmak pek kolay değildi. Yoksa göklerden bize bakıp duran, nereye gitsek bizi takip eden, yaptığımız her şeyi gören ay dede miydi? Bulutları mısır gibi patlatan o muydu?

[1] Dipnot numaraları ile gösterilen açıklamalar için kitap sonunda, *sayfa 84*'e bakınız.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

I. BÖLÜM

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın[1] Gösterdiği Dünya

Dil dünyasına girmiş her çocuk gibi içinde Allah geçen kalıplaşmış cümleleri ezberlemiş ve gündelik yaşamın dili içerisinde yadırganmayacak şekilde kullanmaya başlamıştım. Ama bunların dinle bir alâkası yoktu. Allah'ın ne veya kim olduğunu sormamıştım kendime.

İçinde Allah sözcüğü geçen cümlelerin kullanıldıkları bağlamda anlamı vardı ama sözcüğün anlamı tamamen boştu.

Yine de "Allah" sözcüğü sık sık laf arasında geçerdi.

"Çocuklar korkunç Allah'ım
Elleri, yüzleri, saçları
Uyurlar bütün gece
Yok sana ihtiyaçları

Çocuklar korkunç Allah'ım,
Bebek yaparlar haçları.
Âşina değiller hatıramıza
Severken aynı ağaçları."

Çocuklar hakkında bu şiir ne söylüyor?

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın bu iki dörtlüğünde çocuğun henüz yeni geldiği dünyaya teklifsizce girmesi, kutsal olanı olmayandan ayırt etmeden tüm nesneleri oyuncaklara dönüştürmesi, algıladığı dünyayla, geleneklerden ve kuşakların hatıralarından azade yeni bir ilişki kurması; şairi hayrete hatta dehşete düşürür.

Kâinatın yaratıcısı, çocuğu, kendisinden o kadar bihaber yaratmıştır ki, şair Allah karşısında mahcup olur.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

John LOCKE

İngiliz filozof John Locke'un[2] *tabula rasa* (boş levha[3]) dediği, üzerine ne yazılırsa onu kabul edebilecek boş bir tablet gibi.

Anneannemin Evi

Yaz tatili için İstanbul'a geldiğimde, çok sevdiğim, dindar bir kadın olan ve evinde tek başına yaşayan anneannemle kalırdım. Düzenli bir biçimde ibadet eder, herkese ölçülü, nazik ve iyi davranırdı.

Kimseye bir kötülüğü olmayan anneannem bebekken beni büyütmüş, benim dünyamda çok önemli yeri olan, çok bağlı olduğum bir insandı.

Bana dinî bilgi vermek için uğraşmazdı ama yaşam biçimi Allah hakkında merakımı artırıyordu. Ondan Allah'ın görünmediği halde bizi gören, iyi, merhametli, affedici bir varlık olduğunu öğrenmiştim.

Böylece metafizik[4] bir evrene girmiştim: Allah'ın melekleri, günahların cezalandırıldığı ve sevapların ödüllendirildiği âhireti, duaların okunduğu bilmediğimiz bir dili, duvarda asılı bir kitabı vardı. Gözle görülemeyen, elle tutulamayan, dünyada rastlama-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

dığımız bu varlığa ve onun metafizik âlemine inanmam gerekiyordu ama acaba ben inanmayı başarabilecek miydim?

"İnanmak" ya da *"İnanmamak"* kolay mı?

Kendimi ne kadar zorlarsam zorlayayım, anneannemi dinlerken kurduğum hayallerin gerçekliğine inanamıyordum.

– İnanmak kolay mı?

– Ya doğru değilse bütün bu inanılanlar!

– İnsan görmediğine, bilemediğine, sırf başkaları inanmış diye nasıl inanabilir?

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

– Ama acaba din doğaüstü varlıklara inanmakla mı ilgili?

– İnan veya inanma, orada hayatın içinde var dinî davranışlar, alışkanlıklar. Anneannem hayatı böyle yaşıyor. Annem ile babam ise dürüst ve çalışkan insanlar ama dinî pratikleri pek umursamıyorlar.

– Ya varsa Allah, melekler, âhiret?

– Ölünce toprak mı oluyoruz?

– Çiçek veya hayvan olarak dünyaya tekrar gelir miyiz?

– Ölümden sonra bir hayat var mı?

Anneannemle konuştukça bu konulara saplanıp kalıyordum.

Evin boş odalarına girdiğimde sanki görünmez varlıkların bakışı altındaydım. Kutsal şeyler, camilerin içi, mezarlıklar, anneannemin her gün dua ettiği ölülerimiz...

Bilmediğim varlıkların bakışı altında yaşadığım duygusuna kapılıyordum bazen. Hayatıma giren bu varlıkların benim kendi hayal gücümün ürünü olduklarının farkındaydım. Taşlardan, ağaçlardan, bulutlardan bana bakan irili ufaklı yüzler gibi.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Anneannemin kutsalları bu dünyaya değil, öte dünyaya gönderme yapıyorlardı. Bilinmez, cezanın ve ödülün olduğu bu korkutucu dünyayı ben aklıma getirmek bile istemiyordum.

Şu içinde yaşadığımız dünya, belki her zaman güzel değildi ama acaba onu biz daha güzelleştiremez miydik? Bu dünya bütün doğal güzellikleriyle bir cennet değil mi zaten? İyi insanlar da bu dünyanın melekleri değil mi?

Hayatımızı cehenneme çevirmeden mutluluk içinde yaşamak, tüm canlılara saygılı ve iyi davranmak varken öteki dünyayı özlemeyi pek anlayamıyordum.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Varoluşçu[5] bir karakter olan eniştemle nedense mezarlıklarda, akıl hastanelerinde dolaşırdık. Annesi Bakırköy Akıl Hastanesi'nde hemşireydi. Deliler de bizim var olmadığını söylediğimiz şeylerin var olduğunu söylüyor ve inanıyorlardı. Delilerin kurdukları hayalleri, anneannemin anlattıkları hakkında kurduğum hayallere benzettim. Bu hayallerin yaşamımıza bir katkısı var mıydı? Faydanın ve varoluş mücadelesinin ötesinde şeylerdi ikisi de.

Kutsala Saygı

Kutsallara saygı, çocuğun kendisinde olmayan, ona ancak dışarıdan büyüklerin öğrettiği bir şeydir.

Ne ölüm bilinci, ne kutsal karşısında insanın kapıldığı saygı ve dehşet, ne inanma ihtiyacı, ne de bir âhiret korkusu vardır onda. O bütünüyle aşkınlıktan[6] uzak, dünyevî bir varlıktır.

Çocuk, kendini kuşatan toplumsal dinsel kurallara ve kurumlara doğa kadar yabancıdır.

Bu doğallık, bu kendiliğindenlik Allah'la ilgili tüm inanış ve duyguların kültür, tarih, gelenek ve kuşaklararası aktarıma bağlı olduğunun delilidir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Allah Çocuğa Nasıl Ulaşır?

Allah çocuğa doğa yoluyla değil, dil, toplum, tarih ve hatta siyaset yoluyla ulaşır.

Anneannemden duyduğum metafizik varlıklara inanıp inanmadığını anneme sormasam olmazdı.

– Melekler, cinler, cennet, cehennem, günahlar gerçekten var mıydı?

– O da inanıyor muydu?

– İbadet etmezsem, eğer gerçekten varsa, öldükten sonra Allah'ın cennetine beni almayacaklar mıydı?

– İbadet etmezsem kötü mü sayılacaktım?

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Annem bendeki korkuları bir çırpıda temizleyecek bir yanıt verdi:

– **Sen iyi bir insan olursan, kimseye kötülük etmezsen, hırsızlık yapmazsan, yalan söylemezsen ibadet etmiş kadar olursun. Allah'ın, meleklerin, cennetin, cehennemin gerçekten var mı yok mu olduğunu kimse kesin olarak bilemez. Tanrı'nın ne varlığını ne de yokluğunu akılla ispatlayamayız. Bir Türk Filozofu olan Farabî,[7] iyiliği ve doğruluğu bulmanın iki yolu olduğunu söyler. Birisi akıl yolu, diğeri inanma yolu; yani felsefe ve din.**

Kimi insan akıl yoluyla kimi insanlar da inanç yoluyla ahlâkî değerlerin bilgisini edinirler. İnsanlar Allah'ın varlığına, peygamberlerin söylediklerine inandıkları için iyi insan oluyorlarsa sorun yoktur. Yani doğdukları toplumdaki değerleri devralıyorlar demektir. Allah dediğimiz de mutlak iyilik, doğruluk ve güzelliktir zaten. Bu amaca

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

hangi yoldan ulaştığı kişiye kalmış bir seçimdir. Bence kutsal metinler dünyada iyiliği savunma, kötülüğü azaltma amacına hizmet ediyorlar. Cennet veya cehennem olsa da olmasa da, sonunda hepimiz toprak olacaksak bile iyilik değerlidir. İyiliği sevdiğimiz için iyi olalım, ölmekten ve cezalandırılmaktan korktuğumuz için değil. Kötülükten tiksindiğimiz için kötülükten uzak duralım, ödül almak için değil.

Anneme göre iyi bir insan olmak, Allah eğer varsa onun tarafından sevilmek ve cennete girmek için yeterliydi. Dolayısıyla Allah var mı yok mu sorusuna kafayı takmadan yaşayabilirdik.

Korkması gereken kişiler, asıl dindar görünüp kötü olan, hırsızlık yapan, yalan söyleyen, canlılara eziyet eden, başkalarının hakkını yiyen, zorbalığa özenen bencil insanlardı.

Onlar ne kadar ibadet ederlerse etsinler, cennet olsa bile cennete girmeleri âdil olmazdı.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İyi İnsan Olmak

Benim çocukluğumun geçtiği 1970'li yıllarda okulda din dersi diye bir ders yoktu. Sosyal bilgiler dersinde Hazreti Muhammed'in hayatına ilişkin bazı bilgiler edinmiş olmalıyım. Din yorumumu ahlâk hakkındaki fikirlerim ve erdem anlayışım belirliyor olsa gerek ki, sosyal bilgiler test sınavında çıkan din sorusuna çok itiraz etmiştim.

Bana göre Hazreti Muhammed'in ilk eşi Hazreti Hatice'yle evlenmesinin sebebi, başarılı bir iş kadını olan Hatice'nin zengin ve güçlü biri olması olamazdı. Hazreti Hatice'nin erdemli olmasıydı doğru yanıt. Öğretmene bu konuda güçlü bir itirazda bulunmuş olmalıyım ki "– *Senin kız sınıfta beni bayağı sıkıştırdı...*" diye serzenişte bulunmuş anneme.

Dedem dinin modernleştirilmesi gerektiğini söyler ve yobazlığı çok eleştirirdi. Ona göre yobazlık arttıkça câhillik de artıyordu. Hem kadınların özgürlüğü ellerinden alınıyor hem de çocuklar din baskısı altında büyütülüyordu. Dedem ülkemizin geri gidebileceği endişesini sık sık dile getirirdi. Gelecek kuşakların yobazların eline düşmesinden o kadar korkuyordu ki, onun da din konularında bir kitap yazdığını duyduğumda oldukça şaşırmıştım.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Toplumsal Cinsiyet ve Dinî Yorumlar

Bir ergenin çocukluğundan beri içine işleyen bu korkularla ve endişelerle mücadele edip benliğini kurması kim bilir ne kadar zor bir şey.

Bir kız çocuğunun, erkeklerin kadınlar üzerinde baskı kurmasını sağlayan dinî yorumlara mesafe koyup kendini bulması, özgürlüğü ve mutluluğu için mücadele etmeyi kafasına koyması belki yıllar sürecek.

Dinî olsun veya olmasın gençliğimizi ve özgürlüğümüzü çalan toplumsal cinsiyet normlarına karşı verilen mücadele, yaşamın her alanına sirayet etmedikçe başarılı olabilir mi?

Baskı: Neden? Niçin? Nasıl?

Bir gün annemin kitaplığını karıştırırken ilgimi çeken bir kitap buldum. Kapağında elindeki kitabı sorgulayan bir çocuk resmi vardı. "İnsan kendine hedef koyabildiği için özgür olan, insan olarak saygıyı hak eden bir varlık." deniyordu kitapta.

– Kendimize nasıl hedef koymalıyız peki?

– Kendini tanıyan, özgürce seçimler yapan, ahlâkî erdem ve haysiyetinden ödün vermeden yaşayan bir birey olmak mı değerli, yoksa bir dinî kanaat önderinin gösterdiği

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

yolda yürüyen ve iyi kulluk etmekten başka bir amacı olmayan bir topluluğun üyesi olarak yaşamak mı değerli?

– Kendimize şu veya bu önderi seçtiğimizde ahlâklı olma sorunumuzu da çözmüş oluyor muyuz?

– Başka birine havale edilerek çözülebilecek bir sorun mu ahlâklı olma sorunu?

– Yoksa kendi hayatımızın sorumluluğunu kendimiz alabilecek kadar cesurca davranmakla mı ilgili?

– Özgürlükten korkuyor muyuz?

– Özgürlükten kaçıyor muyuz?

– "Biri bize uyulacak emirleri söylesin, biz onlara uyalım ve içimiz rahat olsun" mu diyoruz?

– Bu kadar kolay mı yani ahlâklı olmak?

– Değil sanırım.

Kitapta şöyle yazıyor: "Ahlâklı olmak için önce düşünüp taşınarak hareket eden, eylemlerinin sorumluluğunu alan bir kişi, önce birey olmak lazım".

Birey olmak ile bireyci olmayı birbirine karıştırmamak gerek. Bireyler başkalarıyla dayanışma içinde olabilir. Aradan yıllar geçtikten sonra, o zamanlar gittiğim okulları bugün çocuklarımın gittikleri okullarla iç çekerek karşılaştırıyorum. O zaman

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

da çeşitli yetersizlikler ve eleştirilecek çok şey vardı ama hâlimiz, o günlerden bu yana sanki daha da kötüleşti.

Sorun şu ki, içinde yaşadığımız sistem birey üretmek istemiyor. Çocukların almaya zorlandıkları, sayıları her yıl artan din dersleri, bireyi desteklemek yerine kulluğu, itaati ve teslimiyeti destekliyor. Eleştirel düşünmeye cesaret eden bireyler yetiştirme amacı yetkililerin dilinden düşmese de, bunun hayata geçirilmesi konusunda pek az kimsenin gerçekten bir çabası var.

Eğitim ve Din

Dinler ve mezhepler okulda elbette ki öğretilebilir, yeryüzündeki çeşitli insan topluluklarını anlamak için onların dinî kültürlerini de öğrenmek faydalıdır. Fakat çocuk, din o ülkede çoğunluğun iman ettiği bir din olsa bile o dine inanmakta veya inanmamakta serbest bırakılmalıdır.

Tek bir inancın öğretildiği bir din dersini zorunlu olarak almak bir kimlik dayatmasından başka bir şey değildir. İnanmak diye bir mecburiyet yoktur. İlle de inançlı nesil yetiştirme iddiası, toplum mühendisliğidir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Okuduğunu anlayan ve fikirlerini düzgün bir biçimde yazarak anlatabilen, bilimsel bilgilere erişmek için iyi bir temele sahip, insana ve doğaya saygı duyan bireyler yetiştirmek gibi eğitim hedeflerini benimsemek varken, eğitimin inançlı nesil yetiştirmek gibi bir hedefi neden olsun? Bunun toplumsal olarak *iyi* olduğuna kim karar veriyor? Topluma böyle bir iyiyi dayatmaya kimin hakkı var?

Okul, çocuğa bilimin öğretildiği ve çocuğun insanlığın ortak değerleriyle tanıştığı bir yer olmalı.

Dinî cemaatlerin ellerindeki çocuklar, insanlığın yüksek değerleriyle tanışmak yerine bir dinî cemaatin dinsel ve yerel değerleriyle yetiştiriliyorlar. Bu cemaatler çocukların dünyasına okul öncesi eğitim çağında girmek için canhıraş bir mücadele içerisindeler.

Aşırı hiyerarşi, ruhsal ve bedensel baskı, inanç dayatması, mutlak itaate ve korkuya dayalı ortamlarda çocukların maruz kalabileceği ve dile getiremeyeceği her türlü şiddet, çocukluklarını normal bir biçimde yaşamalarına engel olabiliyor.

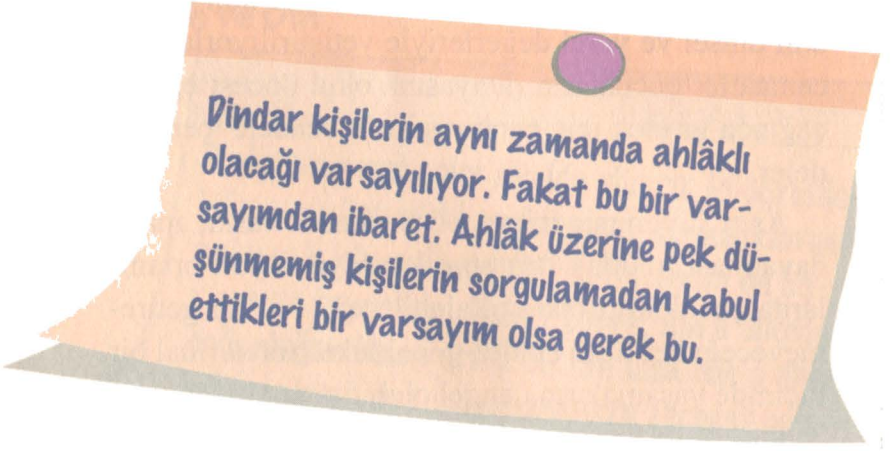
İnsanın üç yaşında öğrendiği şeylerle sonradan mücadele etmesi imkânsız değilse bile çok zor olacaktır. Çocuklar ne kadar erkenden ele geçirilirlerse o kadar kolay itaat eden bireyler haline getirilebilirler. İtaat eden bireyler de, kime itaat ediyorlarsa, ona çok büyük bir siyasal güç devşirirler. Böylece bir denetim toplumu kurulur.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Çocuklarda dinî yasakların ve günah bilincinin içselleşmesi, beyinlerin denetimi yoluyla bedenlerinin denetimini sağlamak için, temel eğitim ve orta öğretim müfredatında din derslerinin ağırlığı arttırıldı.

İnançlar hakkında bilgi vermekle, inanç eğitimi yapmak arasında bir fark var. Devletin çocukların neye inanacaklarını belirlemeye hem de bunu zorunlu kılmaya hakkı yoktur.

Eğitim yoluyla yeni kuşakları dindarlaştırma tasarısı ne amaçlıyor?

Dinci eğitimle kesinlikle itaatkâr insanlar yetiştirebilirsiniz fakat ahlâklı insanlar yetiştirebilir misiniz? Ahlâklılık ile dindarlığı eşitleyen bu denklem üstüne yeterince düşündük mü? Bu varsayımın doğru olup olmadığını ahlâk felsefesi (*etik*) açısından sorgulamamız gerekmez mi?

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

II. BÖLÜM

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ahlâk nedir?

Ahlâk, felsefî olarak ele alındığında, karşımızda bir sorular alanı olarak açılır.

Ahlâk nedir?

Hangi davranışın ahlâklı hangi davranışın ahlâksız olduğu konusunda eleştiriye tâbi tutmamız gereken o kadar çok yanlış fikrimiz olabilir ki...

Şu soruları kendimize hiç sorduk mu?:

– Neden ahlâklı olmalıyım?

– Ahlâkî davranışın amacı nedir?

– Bu amaç, kişi açısından ve toplum açısından farklı mıdır?

– Namus'un, şerefin, haysiyetin ahlâklı olmakla ne ilgisi var?

– Bir davranışın ahlâkî olup olmadığına nasıl karar veririz?

– Ahlâk kurallarına uyarak ahlâklı olabilir miyiz?

– Sırf kurallara uysak ve hiç kural dışına çıkmasak ahlâklı olur muyuz?

– Kuralları mı yoksa değerleri mi korumak önemlidir?

– Bazen bir değeri korumak için bir ku-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ralın dışına çıkmak gerekebilir mi?

- **İçinde bulunduğumuz ahlâkî bağlamı algılayışımızı şekillendiren faktörler nelerdir?**
- **Ahlâkî karakterimiz doğuştan mı gelir yoksa sonradan mı oluşur?**
- **Ahlâklı olmak elimizde midir?**
- **Ahlâklı yaşamın mutlulukla bir ilgisi var mıdır?**

Bu kitapta bu soruların hepsine hakkıyla yanıt vermem imkânsız. Bu konuda netlik kazanmanın hangi soruları yanıtlamayı gerektirdiğini belirtmek için bu soruları buraya not ettim. Bu bölümde bunlardan yalnızca birine odaklanmak istiyorum.

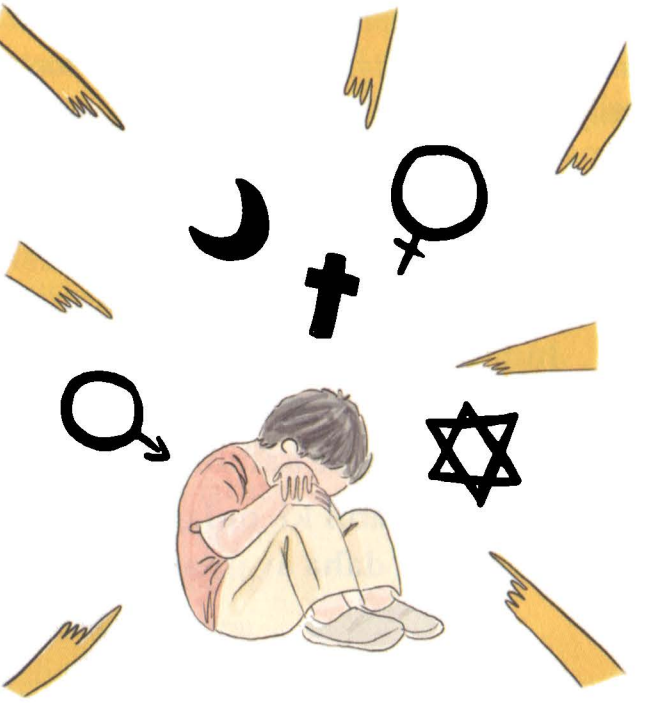
Ahlâkî Bilinç

Ahlâkî bilincimizi oluştururken bize daha evvel toplumsal ve tarihsel olarak verili[1] olan kanaatleri sorgulamalı, en azından bunlara kuşkuyla bakmayı öğrenmeliyiz.

İlk adım, ahlâklı olmak ile toplumsal ahlâk kurallarına riayet etmenin aynı şey olmadığını fark etmektir. Davranış kuralları, bir toplum onları kabul ediyor diye ahlâken doğru olmaz. Toplumların kabul ettikleri davranış kurallarını etik açıdan yeniden değerlendirmeye ihtiyaç vardır. Bu kuralların bazı-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ları etik açıdan doğru ve yerinde kurallar olabilir, bazıları da olmayabilirler. Bunları temel bazı değerler bakımından eleştiri süzgecinden geçirmeden ahlâken doğru kabul edemeyiz.

Bir örnek verelim: Ülkemizde *namus* kavramı etik açıdan son derece sorunlu bir biçimde kullanılmaktadır.

Namus aslında *nomos*,[2] yani yasa kelimesinden türemiş bir sözcüktür. Yazılı olmayan toplumsal ahlâk yasaları yani *töreler*, yere ve zamana bağlı olarak değişir. Fakat vahiy dinlerinden (*tek tanrılı din-*

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ler) bile daha eski olan erkek egemenliği, tarihsel olarak ahlâk kurallarını şekillendirmiştir.

Bu töresel ahlâk kuralları, insanları belli kadın ve erkek rollerine girmeye, şöyle veya böyle seçimler yapmaya ve davranmaya zorlarlar. Bedenleri toplumsal olarak cinsiyetlendirirler. Buna toplumsal cinsiyet denir.

Toplumsal Cinsiyet Nedir?

Toplumsal cinsiyet, cinsiyet eşitsizliğini yeniden üretir: Erkekleri toplumsal bakımdan kadınlardan güçlü ve ayrıcalıklı hale getirir.

Sadece kadınlardan mı peki?

Hayır tabii ki, onlar gibi olmayan herkesten daha avantajlı bir konuma yerleştirir.

Toplumsal cinsiyet sayesinde toplumda cinsiyetçi bir düzen geçerliliğini sürdürür. Ataerkil toplumsal ahlâk, kadının namusunu onun cinselliğiyle ilişkilendirir: Kadınları özgür seçimler yapma hakkı olan bireyler olarak görmek yerine, erkeğin sahip olduğu cinsiyetli bir varlık, cinsel bir sermaye olarak kavrar.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Erkeğin namusu hakkında, annesinin, kızkardeşinin, karısının, kızının –yani ailesindeki kadınların– bedenlerinin ne kadar sınırlanmış olduğuna bakılarak karar verilir.

Erkekleri erkek yapan şey de toplumsal cinsiyet baskısıdır. Bu baskı altında erkek kimliğini kazanan bir erkek, kadın bedenini ve cinselliğini denetleme ve sınırlandırma hakkına sahip olduğuna inanır.

Ama ahlâkın bu kadar öncelikli bir biçimde cinsellikle ilişkilendirilmesi yerinde veya doğru mudur?

Elbette cinselliğin de bir ahlâkı olabilir fakat cinsel pratiklerde neyin ahlâklı olduğuna neyin olmadığına nasıl karar vermeliyiz?

Buna bizim birbirimizle anlaşarak, bu anlaşmalarda birbirimize sınır koyarak, ahlâkî ilkelerimizi seçerek karar vermemiz doğru olmaz mı?

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

– Bir insanın bir başka insanın bedeni üstünde söz sahibi olması zaten çok tuhaf değil mi?

– Beden sahip olunacak bir eşya veya mal mı?

– Bütün insanlar, insan olmak bakımından eşitse, kimse kimseye sahip değilse, nasıl bir insan başka bir insanın namusu olabilir ki?

– Bir kimsenin namusundan neden başka biri sorumlu olsun?

– Herkesin kendi namusundan sorumlu olması gerekmez mi?

Namus ilkin ve öncelikle cinsel değildir; namus insanın başkalarına karşı dürüstlüğüyle ölçülür.

O halde kadınları, erkeklerin namusu olarak gören toplumsal ahlâk problemlidir ve aşılması gerekir. Ahlâkî düzlemde cinsiyetinden, cinsel yöneliminden bağımsız olarak her birey, kendi ahlâkî seçimleriyle, yaptıkları ve yapmadıklarıyla yargılanmalıdır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Namus gerekçesiyle insan öldürmeyi ahlâken doğru, yani etik bir davranış olarak kabul edemeyiz.

Boşanmak isteyen bir kadın, eşi tarafından öldürülüyorsa, bu durumu adamın psikolojisiyle yani ruh haliyle açıklayamayız.

O psikolojik hâl ve bu cinayet hem toplumsal hem de siyasal bir nitelik taşır.

Toplumsal ahlâk ne kadar sessiz kalırsa kalsın, devlet ne kadar yetersiz tepki vererek toplumsal ahlâkı desteklerse desteklesin, namus gerekçesiyle insan öldürmeyi ahlâken doğru, yani etik bir davranış olarak kabul edemeyiz.

Boşanmak isteyen bir kadın, eşi tarafından öldürülüyorsa, bunu adamın psikolojisiyle, yani ruh haliyle, öznel duygularıyla açıklayamayız. O psikolojik hâl ve o hâlde ortaya çıkan duygular ve davranışlar da aslında toplumsal ve tarihsel olarak üretilmiştir, yani bir sebep değil, sonuç olarak görül-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

mesi gerekir. Eğer bu ruh hali devletin güçlendirdiği toplumsal ahlâkın katkısıyla oluşmuşsa, bu cinayet hem toplumsal hem de siyasal bir nitelik taşır.

Ahlâklı olmak insanlara kendi hayatlarına ilişkin seçimler yapan özgür kişiler olarak muamele etmeyi gerektirir. İnsanın namusu, toplumsal ahlâkın dilini bir tarafa bırakırsak olsa olsa onun *haysiyeti* olabilir.

Haysiyet ve Şeref

Peki, haysiyet nedir?

> Haysiyetimiz, yani insan olarak onurumuz topluma bağlı değildir, onu bizden kimse alamaz, sadece biz ahlâken yanlış bir şey yaptığımızda zedelenir.

Haysiyet, şeref değildir. Şeref bize başkalarının, toplumun verdiği bir toplumsal konumdur. Toplum istediği zaman, bizim şu veya bu davranışımızı beğenmediğinde, bize verdiği şerefi bizden geri alabilir.

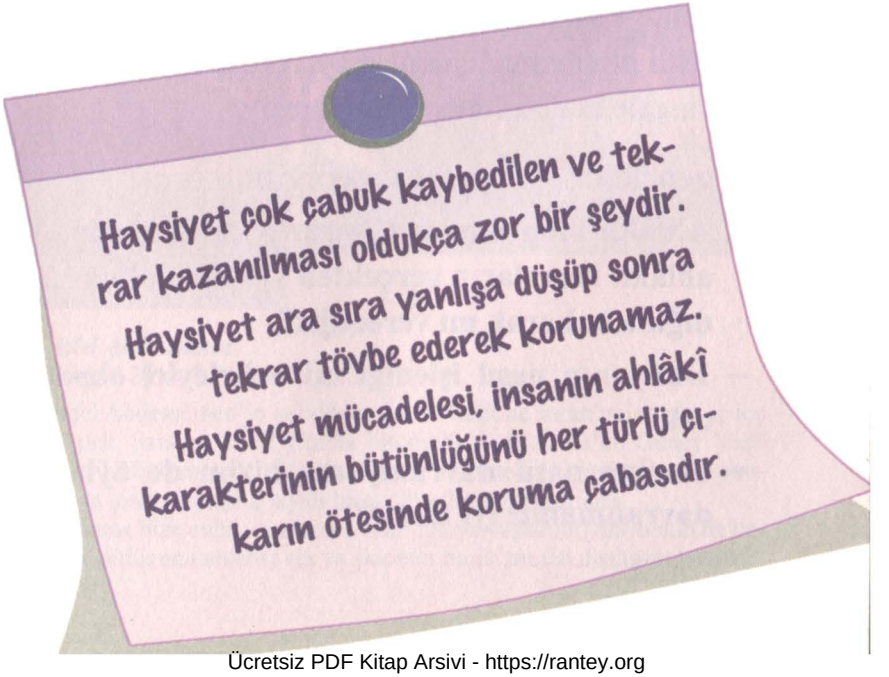
Rüşvet almışsak, kendimizi başkalarına karşı avantajlı kılmak için yalan söylemişsek, başkalarının hakkını yemişsek, insanları sırf bir araç olarak kullanmışsak, hayvanlara kötü muamele etmişsek haysiyetimizi kaybederiz. Haysiyet kaybı, ahlâkî

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

karakterin bütünlüğünün bozulması, ahlâkî karakterin yaralanması, yıkımı anlamına gelir. Haysiyeti kaybetmekten, başkalarının saygısını kaybetmemek için korkmak saçmadır, en büyük kaybı kendimize duyduğumuz saygıyı yitirdiğimizde yaşarız.

Haysiyet çok çabuk kaybedilen ve tekrar kazanılması oldukça zor bir şeydir.

Bir matematik yanlışını düzeltip doğruyu öğrenmek kolaydır, fakat insanın kendi karakterindeki bir zaafı veya kötü özelliği düzeltmesi zordur. Bunu yapabilmek için kişi, davranış tarzını değiştirmeli, yeni bir davranışı alışkanlık haline getirmelidir. İnsan o alışkanlığı ikinci bir doğa gibi pekiştirerek bu karakter özelliğini kazanabilir. Böylece, mizacı-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

nı yeniden biçimlendirebilir ve kendisini radikal bir biçimde dönüştürme şansını yakalar.

Haysiyet ara sıra yanlışa düşüp sonra tekrar tövbe ederek korunamaz.

İnsanın dünyadaki şartlar ne olursa olsun verdiği haysiyet mücadelesi, onun belki de kendini aşma çabası, insanın ahlâkî karakterinin bütünlüğünü her türlü çıkarın ötesinde koruma çabasıdır.

Dünyanın Kötülüğüne Tanık Olmak

Dünyadaki kötülüklere tanık olan gençler soracaklar:

– **İnsanların haysiyete hiç önem vermediği, ahlâklı gibi görünüp kendi çıkarlarının peşinde koştuğu bir toplumda, gerçekten ahlâklı olmaya çalışmak, haysiyetini korumaya çalışmak anlamsız değil mi?**

Bu gençlere şöyle yanıt vereceğim:

– **Ahlâklı olup olmama kararımızı dünyada ahlâklı insanların gerçekten var olup olmadığına bakarak mı vereceğiz?**

– **Dünyanın nasıl işlediği mi belirleyici olacak?**

– **Herkes nasıl davranıyorsa bizim de öyle davranmamız iyi midir?**

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

– Ahlâk dünyada ne olup bittiğiyle değil, ne olması gerektiğiyle ilgili bir mesele değil mi?

– Şeylerin, olayların iyi veya kötü, eylemlerin doğru veya yanlış olması ne demek?

Günümüz dünyasında yaşananlar ahlâkî değilse bile ahlâklı olmak imkansız mıdır? İyi ve doğru davranmak, gerçeklerle sınırlanmayı kabul etmeyip olması gerekene göre davranmak değil midir? Doğruyu ve iyiyi değerler olarak benimsediğimiz için doğru ve iyi davranmak, dünyayı değiştirmek için bizim kendi adımımızı atmamız anlamına gelmez mi?

İyi ya da Kötü Konusunda Gerçeklik Algısı

Adel Abdessemed
Feryat, 2013, Fildişi

Adel Abdessemed'in çalışması maddî tarih ile insan trajedisini iç içe geçirir. Sanatçı, 1972 yılında fotomuhabir Nick Ut'un Güney Vietnam birliklerinin Kuzey Vietnam'a düzenlediği bombardıman sırasında çektiği meşhur siyah beyaz fotoğraftan yararlanır.
Çalışma bize evini, huzurunu, onurunu ve yaşamını yitirmenin ne demek olduğunu anlatır; acı ve şiddetin trajik zaman dışılığını gösterir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Toplumsal gerçekliği değiştirmek imkânsız değilse, eğer her şey bir değişim içerisindeyse, gerçekte ne olduğuna odaklanmalıyız fakat onu ölçü olarak almak için değil, onun yerine gücümüzün yettiği ölçüde, daha iyi olanı koymak için.

Toplum ahlâklı ise ahlâklı olmamız, ahlâksız ise ahlâksız olmamız gerektiğine inanıyorsak, ahlâkî anlamda henüz oturmuş bir kişilik, ahlâkî bir karakter oluşturamadık demektir. Hedefimiz bir gruba ait olarak, bir kimliği taşıyarak daha kolay hayatta kalmak ise zaten ahlâkı da araçsallaştırmış olmaz mıyız?

Birey Olmanın Değeri

Hayatta kalmaya ilişkin derin endişelerimizi aşıp kendine saygı duyabilen bir birey olmanın değerini idrak etmeliyiz. Belki, bazen ikilemler yaşayıp ilkelerimizi ve hatta haysiyetimizi bile fedâ etmeyi düşünebiliriz fakat bu fedakârlıkta ahlâkî bir değerin bulunabilmesi için, bunun ahlâkî anlamda değerli bir amaç için yapılmış olması gerekir.

Bir diktatör annenizi öldürmenizi sizden istese, bunu yapacağınıza kendinizi öldürmeniz yeğdir demiş Aristoteles[3] Nichomakhos'a Etik'te.[4]

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

"Eh, ne yapayım insanız. Ölmemek için annemi öldürdüm" diyen bir insan tiksindirmez mi bizi?

Bazen ölüm haysiyetsiz yaşama yeğdir.

Haysiyetinin önüne grup aidiyetini ve grup çıkarlarını geçiren bir insan, kendi çıkarlarını korumak için başkalarını sindiren ve ezen bir kişi, kendi dostlarının gözünde şerefli olabilir belki ama haysiyetli asla olamaz.

Haysiyet Neden Lazımdır ve Ahlâk Neye Bağlıdır?

Haysiyetimiz bize ahlâkî bir özne, bir fail[5] olmak için lazım, kendi içimizde bir denge kurabilmek, *iyi olabilmek* için lazım.

İyi olmak, yani kendini iyi hissetmek, ahlâkî olarak doğru olanı yapmaya bağlıdır.

Sadece bu yetmez elbette ama bunsuz da olamaz.

Eğer kişi bu anlamda iyi olamıyorsa, yapabileceği tek şey kendini başkalarıyla kıyaslamak suretiyle iyiliği sahip olduğu şeylerden devşirmeye çalışmaktır. İyi olmak için sahip olmanın yeteceğine inanmak büyük bir kendini aldatmadır.

Olmak ile sahip olmak o kadar farklı şeylerdir ki...

İyi olmak öncelikle insanın karakterinin bütünlüğü ve güzelliği ile ilgilidir, maddî şeylere sahip ol-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

mak bunun yokluğunu telafî edemez. Maddî şeyler ,iyi bir yaşamın dışsal koşullarını oluştururlar sadece. Ama hiçbir zenginlik, hiçbir iktidar, hiçbir yalan veya kandırmaca, kişisel veya grup çıkarlarına fedâ edilmiş haysiyetin yarattığı boşluğu dolduramaz.

Rahibe Teresa, Arnavut bir Katolik'tir. Hayırsever Misyonerler Cemaati'nin kurucusudur. Hayırsever faaliyetlerinden ötürü 1979 yılında Nobel Barış Ödülü kendisine verilmiştir.

Hiçbir toplumsal kural eleştirilemez veya değiştirilemez değildir.

Kötü, haksız, yanlış kurallar, zaman içerisinde eleştiriye tâbi tutulmalı, değişim gerekçelendirilmeli, toplumsal olarak anlatılmalı, eski davranış tarzları terk edilmeli, yerine yenileri geçirilmelidir. Bu sürecin kolektif bir biçimde işlemesi için kamusal bir tartışma ortamının var olması, farklı seslerin duyulabilmesi, ilkelerin ve deneyimlerin tartışılması gerekir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Demokrasi Kültürü ve Ahlâk

Eğitimli ve eleştirel bir tartışmaya dayanan demokrasi kültürü, toplumun ahlâklı olmasının en önemli şartıdır. Kendisini iyi anlatmayı başaran ve haklılığını güçlü bir biçimde gerekçelendiren bir fikir, güç ilişkileri başka şekilde örgütlenmiş olsa dahi vicdan nezdinde kazanır. Fakat kamusal alana serbest fikir tartışması yerine zorbalık ve safsatalardan oluşan bir siyasî söylem hâkim olursa, toplumun da ahlâken çökmeye başlaması kaçınılmazdır.

Siyasî zorbalığın egemen olduğu toplumlarda insanlar sindirilmiş oldukları için ahlâkî bir bilince sahip olmaları neredeyse imkânsızdır.

Toplumsal kuralların eleştirilmesi ve değiştirilmesi sürecinin kolektif bir biçimde işlemesi için kamusal bir tartışma ortamının var olması, farklı seslerin duyulabilmesi, ilkelerin ve deneyimlerin tartışılması gerekir. Ama diktatörlerin yönettiği toplumlarda insanlar, sindirilmiş oldukları için ahlâkî bir bilince sahip olmaları neredeyse imkânsızdır.

Bireyler, bedel ödememek ve ailece zarar görmemek için düşündüklerini olduğu gibi söyleyemez, doğru bildikleri şekilde davranamazlar.

İnsanlar kiminle konuştuklarına bağlı olarak eğilip bükülür, çeşit çeşit maskeler takarlar. Korkudan o kadar çok yalan söylenir ki, eninde sonunda kişiler hem birbirine güvenmez olur hem de şahsen gerçeğin ne, kendisinin kim, hangi değerlerin önemli olduğu konusunda bir bilinç karmaşası yaşamaya başlarlar.

Yalanın her an hakikatin yerine geçtiği bir dünyada insanlar, hem kendilerine hem de başkalarına saygılarını yitirirler.

Toplumu bir arada tutan tek şey ölüm korkusudur.

Vatanın bekâsına ilişkin bir şüphe, ahlâken doğru olandan daha önemli olur örneğin. İnsanlar, insanlara yapılan kötü ve haksız muamele karşısında, insan hakları ihlalleri karşısında sessiz kalırlar.

Hannah ARENDT

Hannah Arendt[6] cesaret erdemini tüm erdemler arasında en önemlisi, ilk erdem sayar. Çünkü yurttaşlarda özgür bir toplum için mücadele edecek cesaret yoksa, o toplumda diğer ahlâkî karakter erdemlerine sahip bireylerin yetişmesini de bekleyemeyiz.

Önce bireylerde cesaret olmalı ki toplumda adalet, dürüstlük, ölçülülük ve cömertlik olabilsin.

Kırılgan olduklarını düşünen devletler, etik sorgulamadan vazgeçen nesiller yetiştirmek isterler. Edimleri[7] iyi veya kötü olarak yargılamak yerine, kimin o edimleri gerçekleştirdiğine veya eylemin sonuçlarına bakarak yargılamayı tercih eden kişi, ahlâkî haysiyetinden ister istemez çok şey kaybeder.

İtaatkâr Biri Ahlâklı Olabilir mi?

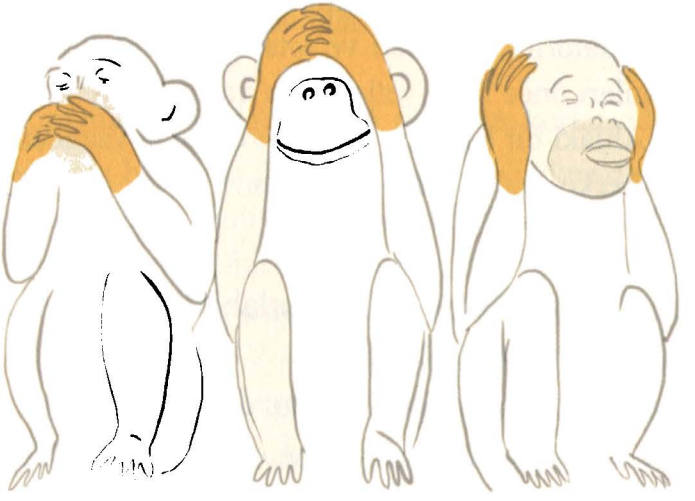
Kendisinden daha güçlü olana itaat eden ve sâdık olan biri, ahlâklı biri olabilir mi?

Diktatörlük rejimleri ve totaliter siyasî düzenler, insanları önce haysiyetlerinden vazgeçmeye zorlarlar. Ahlâkî bir karakter taşıyan ve ondan vazgeçmeyen herkes onlar için bir tehdittir.

İşte:

- fikirlerin özgürce konuşulabildiği kamusal alanın kapatılması,
- etik düşünümün hayatımızdan kaybolması,
- etik düşünümün yerini, duygulanımı ve ahlâkî değerlendirmeyi programlayan bir "din" eğitiminin alması,
- toplumdaki siyasî çöküşün ahlâkî bir çöküşle birlikte meydana geldiğinin en büyük göstergesidir.

Belki cezalandırılma ve ölüm korkusu insanları bir arada tutabilir ve onları belli bir biçimde davranmaya zorlar. Ne var ki, bu toplum ahlâkî bir gelişim gösterebilir mi? Nasıl cehenneme gitme korkusu ahlâklı bir davranışın duygusal zemini olamazsa, bir toplum da yıkılma korkusuyla özgürlüğünden vazgeçtiğinde ahlâklı olamaz.

III. BÖLÜM

Çocuk oyun oynarken anlam dünyasını genişletir, tekrar edilmiş, hayal edilmiş imkânlarla doldurur. Çocuğun oynayarak dünyayı ve başkalarını keşfettiği bu alanda koruyucu, sorumluluk taşıyan, güvenli bir ortam oluşturan ve sınırlar çizen sevgi bağlarına ihtiyacı vardır. Bu bağlar içerisinde beslenir, kendisini tanımaya başlar ve gelişimini güvenli bir biçimde tamamlar. Başından itibaren ailenin ve toplumun, çocuğa başka insanlarla ve canlılarla ilişkilerinde nasıl bir davranış tarzı önerdiği çok önemlidir, çünkü ileride nasıl bir toplum içerisinde yaşayacağımızı bu tarz belirler.

Dinî Eğitim Ahlâklı İnsan Üretir mi?

Din eğitiminin ahlâklı insan üreteceğinin bir garantisi yoktur.

Ahlâklı olabilmek için dinsel inancı önceleyen bir ilişki kurma biçimini, bir kültürü, görgüyü içselleştirmek lâzımdır öncelikle.

- Çocuk zulme dayalı bir dünya içerisinde yaşıyorsa;,
- savaş ve yıkım varsa;
- siyasî iktidar insan haklarına saygısızsa,
- adalet yoksa;
- toplumda erkekler diğer erkeklere ve ailedeki kadınlarla çocuklara şiddet uyguluyorsa;
- toplumda kadınlar birbirine ve çocuklara şiddet uyguluyorsa;
- sokakta ve okulda çocuklar birbirini eziyorsa;
- şiddete herkes hep birlikte ve her an dur demek için uğraşmıyorsa;
- insanlar, hayvanlara işkence ediyor ve sömürüyor, doğal güzellikler yağmalanıyor, kent her gün daha çok betonlaşıyorsa;

- canlılara, cansız doğa ve kültür varlıklarına karşı tutumumuzda saygısız, kayıtsız ve yıkıcıysak;
- bencillik, kuralsızlık, yasasızlık varsa, haklı olan değil güçlü olan kazanıyorsa;
- korkak ve fırsatçıysak;

bu kötülükler böyle devam ederken insanın ruhuna din eğitimiyle cehennem korkusunu salarak bu ruhu denetleyebileceğimizi umabilir miyiz?

Adaletsizlikle, adam kayırmacılıkla, şiddetle kurumsal dönüşümler meydana getirerek savaşmak yerine, hiçbir şeyi değiştirmeye çalışmadan, sadece kişinin ruhuna korku salarak baş edilebileceği inancı safdillik değil mi?

Bunu önerenlerin gerçekten ahlâkı aradıkları söylenebilir mi?

Kadınlarımızın yüzü acılarımızın kitabıdır
acılarımız, ayıplarımız ve döktüğümüz kan
karasabanlar gibi çizer kadınların yüzünü.
Ve sevinçlerimiz vurur gözlerine kadınların
göllerde ışıyan seher vakıtları gibi.
Hayallerimiz yüzlerindedir sevdiğimiz kadınların,
görelim görmeyelim karşımızda dururlar
gerçeğimize en yakın ve en uzak

***Nazım Hikmet Ran*, 1962**

Toplum bu haldeyken, din okullara ana sınıfından başlayarak girse, bütün aile kurumuna hayatın her önemli ânında bir şekilde sızsa bile, daha ahlâklı insan yetişmez, çünkü dinsel sembolizm de yaşanan zulmün içerisinde anlamını kazanır. Bir toplumda haksızlık, zulüm, ezme ezilme ilişkileri mevcutsa ve bu kötülüklerle kurumsal olarak mücadele edilmiyorsa, din kurumu da sadistçe[1] veya mazoşistçe[2] yeniden üretilen ve meşrulaştırılan bu dünyaya haklılık kazandıracak şekilde kullanılabilir.

Kısacası,
aynı pervasızlık, saygısızlık ve şiddet, dinsel sembolizm altında da sürüp gider:

- **Toplum kız çocuklarını teslimiyetçi ve hizmetkâr;**
- **erkek çocuklarını egoist ve fırsatçı olarak yetiştiriyorsa;**
- **haksız gücü sorgulamak yerine güce tapmak telkin ediliyorsa;**
- **kol kırılıp yen içerisinde kalıyorsa;**

o toplum, ağzından dinsel sembolizmi düşürmese dahi, ahlâkî olan ve olmayan davranışların kıstasını kişinin kendi çıkarları veya grup çıkarları olarak belirlemiştir çoktan.

Ahlâkî Egoizm (*Benmerkezcilik*)

Ahlâk alanında egoizm, yani ahlâkî egoizm, ahlâken doğru eylemin kişinin kendi çıkarına hizmet eden eylem olduğunu kabul eder. Elbette egoizme dayanan norm koyucu bir kuram gerçekten ahlâkî olabilir mi diye bir soru kalır geriye...

Ahlâkın egoizmde temellendirilmesini öyle kolay kolay içimize sindiremeyiz.

Hem, kişinin ahlâklı olması ile kendi mutluluğu için ne gerekiyorsa onu yapması aynı şey mi?

Kendi hakkını korumak güzel bir şey de, peki ya bizim kişisel mutluluğumuzla hiçbir ilgisi olmasa bile başkalarının haklarını korumak vakit kaybı mı?

Herkesin kendi çıkarının peşinde koştuğu dünyada kurallar sadece enayiler için mi?

Çıkarlarımıza ters düşse bile başkalarının haklarını korumalı mıyız?

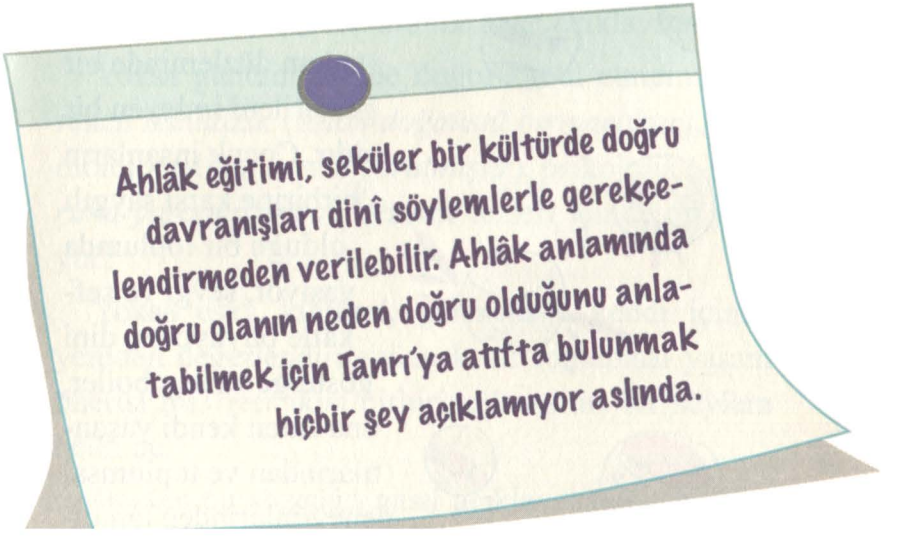
Herkesin sadece kendi çıkarının peşinde koştuğu bir dünyada yaşamak ister miydik?

Bu dünyada amaç, insanlardan avantaj sağlamak, başkalarını enayi yerine koymak, insanın ezilmek yerine başkalarına boyun eğdirmesi, başkalarının

eşitliğini gözetmek yerine her yerde önceliği ele geçirmektir.

Türkiye'de trafiği gözlemlemek bize yetiştirdiğimiz bu insan tipi hakkında sosyolojik gözlem yapma imkânını fazlasıyla verir.

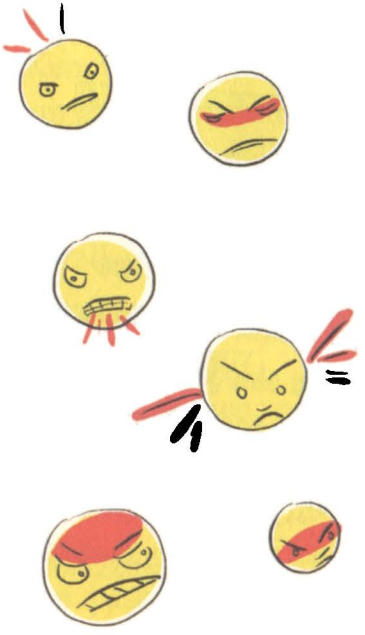
Bu insan tipini yetiştiren bir toplumda, çocuklarını kendi haklarına sahip çıktığı kadar başkalarının haklarına da saygılı insanlar olarak yetiştirmek isteyen aileler ve okullar da olabilir elbette. Ülkemizde her aile, çocuğuna aynı alışkanlıkları kazandırmaya çalışmıyor, çocuğun hareketlerini aynı kodlarla düzenlemiyor.

Seküler Aileler ve Dinsel Sembolizm

Peki, çocuğuna gerçekten ahlâkî değerleri vermek, karakter erdemlerini kazandırmak isteyen seküler aile, dinsel sembolizmi hayatından uzak tutmayı başarabiliyor mu?

Kötü davranışları cezalandıran, iyi davranışları ödüllendiren, zor durumlarda yardım edeceğine inandığımız ilahi bir varlıkla ilişki, çocuğun iyi ve kötü mefhumlarıyla kurduğu ilk ilişki olmayabilir. Aile bu metafiziği öğretmemeye çalışsa bile, Allah konuştuğumuz dilde, sembolik sistemde vardır.

O, Ferdinand de Saussure'un[3] deyimiyle bir gösterendir.[4] Yani anlam düzleminde bir gösterileni imleyen bir addır. Çocuk insanların birbirine karşı saygılı olduğu bir toplumda yaşıyor, sevgi ve şefkâtle büyüyorsa, dinî gösterge ve semboller, ona zaten kendi yaşantılarından ve toplumsal deneyimlerinden tanıdığı iyiliğe, cömertliğe

merhamete gönderme yapan bir anlamı ifade eder.

Sevgisiz, şiddet ve öfke dolu bir ortamda büyüyen çocuk ise bu göstereni kendisinde zaten varolan hınç, kin, öfke gibi duygularla ilişkilendirir; ortaya cezalar yağdıran, kötülükte bile bir hayır olduğunu ima eden, ruha dehşet duygusuyla işkence eden, çeşitli saplantılara sürükleyen sadist bir Tanrı çıkar.

Eğitimde Zorbalık

Dil sistemimizde dolaşan bir gösterge var: *Allah.*

Bu hem telaffuz ettiğimiz bir ses, kâğıda yazdığımız bir sözcük hem de ilahi bir yaratıcı varlığı düşündüren bir anlam. Düşüncedeki bir anlam. Bu sözcüğün anlamını hepimiz az çok anlıyoruz.

Fakat bu anlamı kendimize nasıl açıklayacağız?

Yoksa günümüzde de doğru kabul etmemiz gereken metafizik (*Allah doğaüstü bir varlıktır*), kozmolojik (*Allah evreni yaratmıştır*), psikolojik (*Allah ruhu yaratmıştır*) ve benzeri tezleri içinde mi taşıyor?

Yoksa eski, kültürel, geleneksel, kendi içinde yeniden değerlendirilebilecek bir toplumsal yaşam önerisi mi? Her ikisi birbirine karışmış bir söylem belki de.

Herkes bu sözcüğü nasıl açıklayacağına kendisi karar vermeli.

Peki, bu kararı bir eğitim kurumu etkilemeye çalışmalı mı?

Bu sözcüğü şöyle veya böyle anlamamız için okul ve kurumlar aracılığıyla çocuğa baskı yapılması doğru mu?

Böyle bir baskı ister istemez ters tepmez mi?

İnsanın kendi düşünme serüveninden doğmayan, ona dışarıdan dayatılan bir içeriğin tekrarı, belletilmeye çalışılan içeriğin içini boşaltır. Bu durumda, eğitimin üretmeyi arzuladığı nesiller bir yana, tam tersi sonuçlar da çıkabilir ortaya.

Okul çağındaki bir çocuk bile olsa, insan bir nesne gibi imal edilmeyi içine sindiremez. Eğitimde zorbalık çocukta sahiciliği değil, "*gibi* görünmeyi" artırır. Zorbaca dayatma, çocuğun sorgulamasının önünü kesmektir. Ona neye inanacağını söylemektir. Böyle bir tavır, ahlâkî bir ideali gerçekleştirmek, erdemli insanı yetiştirmek amacına ulaşmak şöyle dursun, çıkarcılığı, fırsatçılığı, benmerkezciliği, iki yüzlülüğü, zorbalığı ve hıncı doğurur.

Dinî eğitimin dayatıldığı bir toplumdan iktidarın umduğu gibi dindar kimselerin çıkmamasına, gençlerde deizmin[5] ve ateizmin[6] yükselmesine belki de hiç şaşırmamak gerek.

Deist ya da ateist olmakla eleştirilen çocuklar, belki de kendilerine dayatılan söylemlere teslim olmayı reddederek için kendi seçimlerini yapmayı istemişlerdir.

Kurumlar eleştirilebilir olmadıkları ve demokratik katılıma izin vermedikleri zaman, bir riyakârlık sisteminin parçaları haline gelirler. Çocuklar kendilerine inanç ve ahlâk öğütleyenlerin çelişkilerini hemen görür ve etik bir kişi olabilmenin yolunun bu sisteme mesafe koymaktan geçtiğini sezerler.

Peki, dinin kendisinde ahlâkı destekleyen, insanın insana ettiği zulmün önünü kesen ögeler yok mu? Var elbette.

Gelgelelim dinsel metinlerden o kadar farklı ahlâklar çıkarılabilir ki, dinî sembolizmi öğreterek kimseyi ahlâklı yapamayız. Ahlâklı olmanın anlamı üzerine derin düşünmeden ve ahlâkî davranışın nasıl doğru veya yanlış olabildiğini sorgulamadan, iyi

yaşam nedir sorusunu kendi kendimize sormadan, ahlâklı olmayı dindar olmaya indirgemeye çalışmak bir naiflik değilse eğer, bir kandırmacadır.

Din ve Kötülüklerin Affedilmesi

Deniyor ki, din insanı psikolojik olarak rahatlatıyor.

Din sayesinde biz, kendi yaptığımız kötülükleri, başkalarının bize yaptığı kötülükleri affedebiliyoruz. Din varoluşsal acılarla başa çıkmayı sağlıyor.

Bu affetme konusu gerçekten çetrefilli bir konudur.

Hem devlet hem de din bakımından aynı soruyu soralım:

- Bir insana karşı işlenmiş bir suçu, devletin affetmesi âdil midir?
- Mahkemeler insanlara karşı işlenen bir suçu cezalandırıyor, ama siyasetçiler ne hakla af çıkarıyorlar?
- Bir insana karşı işlenmiş bir suçu Allah'ın affetmesi âdil midir?
- Bir günahkârın günahları kendi duasıyla veya başkalarının dualarıyla affedilebilir mi?

Din bir belirsizlik, bilinemezlik,[7] muğlaklık atmosferine sokuyor insanları. İnsan kötü bir varlık ama affedilme imkânı da hep var.

Dindar bilinç, kendi kendine diyor ki; "günah işlesem, ahlâken yanlış olanı yapsam bile dinî vecibelerimi yerine getirdiğim sürece, tövbe edersem, Allah beni affedebilir".

Eh, bu rahatlatıcı olur tabii.

Zira kendimize, bir otoritenin koruması altında, baştan ahlâkî yanlış yapma iznini vermiş oluyoruz. Ölülerin arkasından edilen dualar, onların günahlarını affettirebilir mi peki? Bu da başka bir kendini rahatlatma tekniği.

Psikolojik olarak rahatlama kendi kötülüğüyle gerçekten yüzleşmekten kaçmaktan ibaretse bir ahlâkî değeri yok. Haysiyet endişesi taşıyan bir ateist veya deist, tövbe etmeyi kendini temize çekmek için kullanan bir dindardan daha ahlâklı davranıyor olabilir.

Bir insan dindar diye, ibadet ediyor diye, onun ahlâklı bir kişi olduğunu varsayamayız.

İnsanların ahlâklı olduğunu ancak sözleriyle eylemleri arasındaki tutarlılığı takip ederek, sadece gündelik hayatlarında değil, kriz anlarında nasıl davrandıklarını gözlemleyerek bilebiliriz.

Elbette, insanların davranışlarını dikkatlice gözlemleyelim ama onların ahlâkî sebeplerle davrandıklarından ne kadar şüphe edersek edelim, onlarla karşılaştığımız ilk andan itibaren o kişilere saygıdeğer ve eylemlerinin öznesi bir fail gibi davranmak zorundayız.

Bir İnsanı Affetmenin Koşulları Nelerdir?

Ahlâkın olmazsa olmaz koşulu, insanlara ahlâkî özne olabilmelerini engellemeyecek şekilde davranmak, yani onların seçimlerini ve davranışlarını gerekçelendiren sözlerine kulak vermektir. Elbette insanlar, davranışlarının gerekçelerini açıkladıklarında, öne sürdükleri her gerekçeye saygı duymak zorunda değiliz. Kişiye saygıyı sürdürerek, eğer bir gerekçeye saygı duymuyorsak, neden saygı duymadığımızı anlatabilmeliyiz.

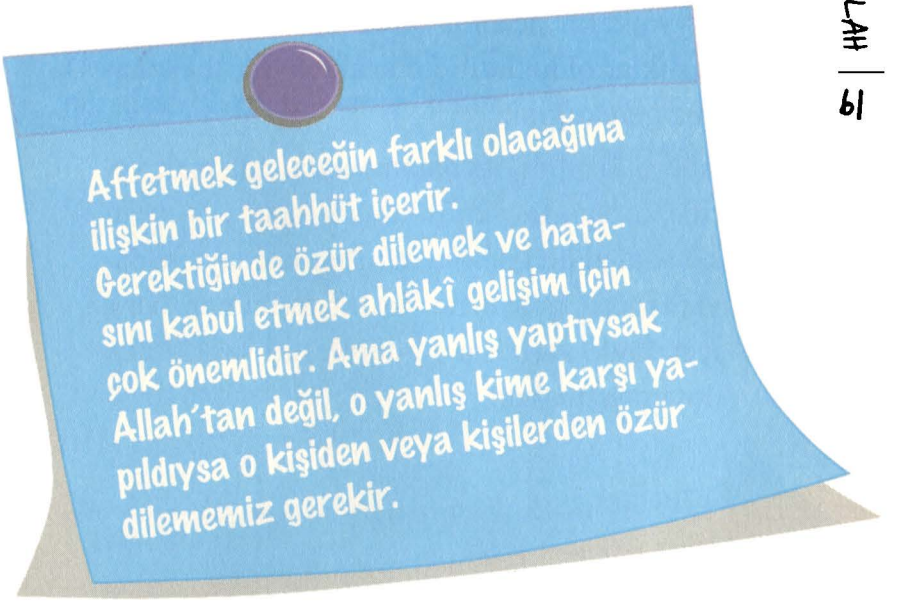
Ahlâkî gelişim, başkalarıyla ilişkilerde söz ve eylem yoluyla doğru davranmayı başararak ve doğruda ısrar ederek olur.

Bize karşı ahlâkî yanlış yapan bir insanı affetmenin koşulları nelerdir?

O kişinin hatasını anlaması ve davranışının yan-

lışlığını dile getirerek bizden özür dilemesi gerekir. Hatasını kabul etmeyen ve bizden özür dilemeyen birisini affetmek saçmadır.

Affetmek ne olursa olsun iyi hissetmek için yapılması gereken bir edim değildir.

*"Başkası"*nın Acısı, Ahlâk ve Din

Bugünün gençleri de ileride ebeveyn olabilirler.

Gelecekte ahlâkın varolduğu bir dünya yaratmak isteyen bir ebeveyn, çocuğuna hata yaptığında özür dilemeyi, bir incelik gördüğünde teşekkür etmeyi, başkalarının hiçbir zaman salt bir araca indirgenemeyeceğini, onların da seçim yapan özgür varlıklar olduğunu öğretmelidir.

Ait olduğumuz toplumsal gruptan olsunlar veya olmasınlar,

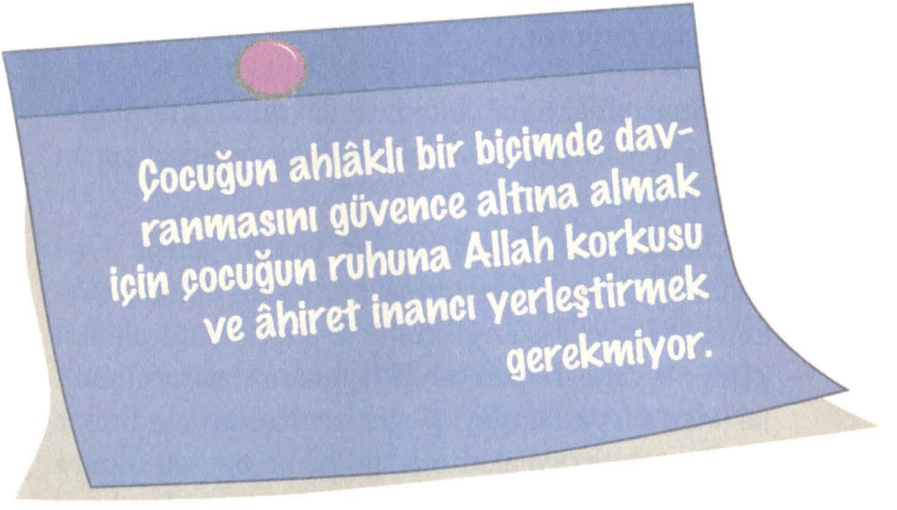
- başkalarının açlığından, evsizliğinden, işsizliğinden dolayı çektiği acıyı azaltmakla yükümlü olduğumuzu;
- hayvanların acısını, onlar da acı çekebilen varlıklar oldukları için azaltmaya çabalamamız gerektiğini;
- sadece kendine fayda amacıyla çalışmak yerine, toplumsal sorumluluk almanın, toplumsal adaleti dert edinmenin, paylaşmayı ve dayanışmayı geliştirmenin bir toplumun barış içerisinde varlığını sürdürmesini sağladığını duyumsatmalıdır.

Kutuplaştırma, ayrıştırma, ötekileştirme ve savaş yerine, dayanışma ve toplumsal barışa yönelebilseydik, etik bir dünya kurmaya bir adım yaklaşırdık.

Böyle bir tarzı desteklemek için çeşitli kaynakları harekete geçirebiliriz. Buna bence felsefî kaynaklar kadar örneğin, Anadolu'daki inanışlar da kaynaklık edebilir.

Fakat ebeveyn olsun veya olmasınlar, çocukla ilişki kuran yetişkinler eğer kendileri de böyle hissetmiyorsa çocuklarına böyle bir değerler eğitimini vermeleri imkânsızdır. Onların kendilerine önce temel bazı soruları sormaları gerekir.

Örneğin; çocuğun başkalarıyla ilişkilerini dolayımlayan[8] normlara elbette ihtiyacı var. Ne var ki buradaki "*başkası*" terimi oldukça muğlaktır.

Sadece bir kavim, bir ümmet içerisindeki başkaları mı kastediliyor yoksa dünyadaki her başka, başka herkes mi?

Çocuklarımıza öğreteceğimiz ahlâk kültürünün sadece ahlâkî egoizmi aşması yeter mi?

Dinî, etnik ve millî kavimciliği de aşmak gerekmez mi?

Öyleyse çocuğa ahlâk eğitimi, yetişkinler gerçekten ahlâkî bir dünya yaratma çabası içerisindeyseler tutarlı bir biçimde verilebilir. Bu dünyanın iki ilkesi olabilir:

1. Kendi haklarının bilincine varmak; haklarını kullanmak ve savunmak. Ödev ve sorumluluklarını yerine getirmek.
2. Başkalarının özgürlüğüne, eşitliğine, haklarına saygı duymak.

Çocuğun ahlâklı bir biçimde davranmasını sağlamak için onun ruhuna Allah korkusu ve âhiret inancı yerleştirmek gerekmiyor.

Çocuk büyüdükçe onda bir vicdan gelişir. Ona vicdanlı olmayı saygı duyduğu, örnek aldığı yetişkinler, içinde yaşadığı kültürde karşılaştığı ahlâklı kişiler öğretir. Bazen büyük toplumsal sorumluluklar taşıyan ve dünyayı değiştiren birini kendimize örnek alabiliriz. Fakat vicdan birine hayran olunca susmaz; onun da hatasını fark edince yüzüne karşı söyler, eleştirir.

Vicdan bizim ahlâkî değerlendirme yaparken kendi kendimizle konuşmamız, hesaplaşmamızdır. Bir davranışın yanlış olduğunu hissederiz. Sonra neden yanlış olduğunu açıklamaya çalışırız.

Kendimizi kandırıyor olabilir miyiz?

Vicdanı kandırmak kolay mı?

Yaptığımız şey ya içimize siner, bizi rahatlatır ya da içimizi acıtmaya, rahatsızlık vermeye devam eder. Bir davranışımızdan dolayı vicdanımız sızlamaya devam ediyorsa kendimizi eleştirmemiz, davranışlarımızı düzeltmemiz ve değiştirmemiz gerekiyor demektir.

Peki, yanlış bir ahlâk eğitimi almış kişilerde vicdan olabilir mi hiç?

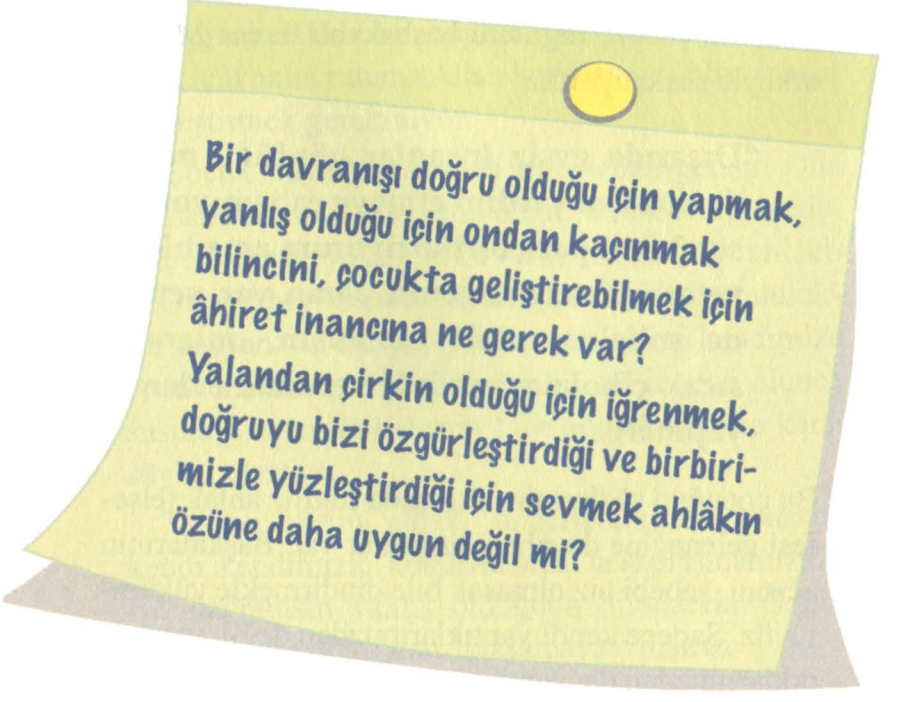
Vicdanın Kamusal Mücadelesi

Sosyal medyadaki bir videoda beş yaşında bir İngiliz kız çocuk, İngiltere başbakanı Teresa May'e[9] öfkeyle sesleniyordu:

> **"Dışarıda evsiz insanlar gördüm, neden onlara yardım etmeye çalışmıyorsun? Ben para biriktiriyorum ama hiç yeterli olmuyor, senin paran var, sen de sokakta orada olmalısın, onlara sıcak çikolata, sandviç vermeli, evler yapmalısın."**

Bu çocuğun sözlerinin arkasında İngiliz ahlâk felsefesi geleneğine dayanan bir kültür var. Başkalarının acısını, sebebi biz olmasak bile dindirmekle yükümlüyüz. Sadece kendi yaptıklarımızdan değil, yapmadıklarımızdan da, yapılmayanlardan da sorumluyuz.

Burada çocuğun siyasetten hesap soran bir özne konumunu alması; ahlâkî mücadeleyi sadece kendi içinde değil, dışarıda kamusal alanda yapması etkileyici. Buna karşın, çocuk özgürce tartışabildiği değerleri içselleştirerek ve kamusal alanda savunarak değil, cezalandırılmaktan korktuğu için doğruyu yapıyorsa ahlâkî eğitim açısından yanlış bir noktadayız demektir. Zira önemli olan bir davranışı gerekçelendirmektir.

Çocuklara sadece kendi ailesi, arkadaşları, kavmi, milleti için değil, tüm insanlar için iyi, âdil ve eşit yaşamı gözeterek davranışlarını gerekçelendirmeyi öğrettiğimizde, onlarla canlı ve cansız varlıkların mekânı olarak doğaya duyduğumuz saygıyı paylaştığımızda, sadece kendi hakkını değil, başkalarının haklarını da korumak gerektiğini hissettirdiğimizde doğru ahlâkî eğitimi vermekteyiz.

Kendine güvenmek, bencil olmamak, kimseyle alay etmemek, özür dilemek, hayvan ve doğa sevgisi, paylaşmak, kapı çalarak içeri girmek, izinsiz bir şey almamak, doğruya doğru, yanlışa yanlış demek: Bunları dinsel bir sembolizm içerisinde de öğretebilirsiniz belki ama bunları öğretmek için aslında dine gerek yok. Dindar bir aile bunların öğretilebilmesinin güvencesi değil. Ahlâkî normların temellendirilmesi için dinî bir çerçeve çizmeye gerek yok.

Büyüklerin kendilerinde bir ihtiyaç olduğunu saptadıkları inanma ihtiyaçları yok ki çocukların. O inanma ihtiyacı eğer ortaya çıkarsa, kendilerine uygun inanışı arayıp bulmakta da çocuklar özgür bırakılmalıdır.

IV. BÖLÜM

Dinî Emirler ve Ahlâk

Ahlâkı dine indirgemek ahlâkı Tanrı'nın emirlerine dayandırmaktır.

O emirler de başta kutsal kitaplar olmak üzere dinî külliyattan çıkartılacaktır.

İyi de nasıl?

Bunu herkesin kendi kendine yapması çok uzun bir ilahiyat, kültür ve dil eğitimi gerektirdiği için sıradan bir insanın ahlâken anlamlı ve değerli emirlere tek başına ulaşması hiç kolay değildir.

O halde diyanet işlerinin, imamların, din bilginlerinin, din adamlarının, dinî ve siyasî otoritelerin bize neyin emir olduğunu ve neyin emir olmadığını söylemesi icap eder. Din böylece, bir ruhban sınıfını[1] kontrol eden iktidarın veya bir ruhban sınıfının kontrol ettiği bir iktidarın hizmetine girer.

Dinî emirler, dünyevî, siyasî ve özel çıkarlara hizmet eder hale gelir.

Diyelim ki gelmedi, yine de böyle bir tehlikenin olmadığını varsayabilir miyiz?

"Ahlâkî konularda insan doğruyu yanlıştan ayırt edemiyorsa kendisine bir rehber seçip onu izlemeli" demiş Aristoteles. Bu bir mürşit[2] bulmak anlamına geliyor.

Ahlâkı dinde arayan insanlar, tarikatlara girip bir şeyh buluyor ve verecekleri ahlâkî kararları o şeyh-

lere danışarak veriyorlar. İyi de gerçekten ahlâkî konularda bir bilge bulduğunuza nasıl emin olabilirsiniz?

Ahlâk konusunu kendinize bir mürşit bulmaya indirgemek doğru mu? Bu hayat boyu başkasının aklıyla yaşamak anlamına gelmeyecek mi?

Ahlâklı olmak için, Kant'ın[3] dediği gibi, kişinin kendi aklını kullanarak erginleşmesi gerekmez mi?

İnsanların bir araya gelişi ister istemez güç ve nüfuz oluşturuyor; her güç odağı da ekonomik ve siyasî çıkar arayışlarının ittifak kurmak isteyeceği bir mercidir. Ahlâkî kararlar verelim derken tamamen yanlış bir yola girip siyasî ve ekonomik çıkar arayışlarının bir aracına dönüşme tehlikesi ülkemizde çok ciddî bir tehlikedir. Felsefî olarak en önemli sorun şu: Dinin ahlâkî düşünmeye ve gerekçelendirmeye bir katkısı olabilir mi?

Immanuel KANT

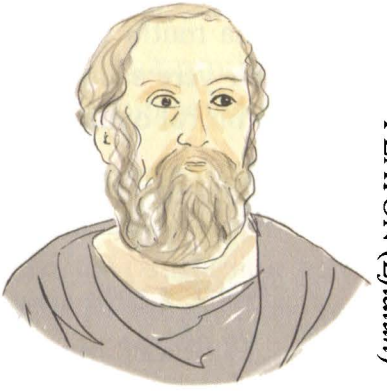
Kutsal Metinleri Nasıl Yorumlamalıyız?

Kutsal metinler son derece heterojendir[4]: Hangi sözlerden emir çıkarılıp çıkarılamayacağı tartışmalıdır. Emirleri bulup çıkarmak da yorumsal bir faaliyete bağlıdır. Dahası bir yorum yapabilmek için okurun hem parça bütün ilişkisini gözetmesi hem de ahlâkî, normatif[5] bir yönlendirici anlayışa sahip olması gerekir.

Din ahlâkı anlamlı kılmaz aslında, tersi doğrudur; ahlâk dinî yorumlamak için gereklidir.

Hem Platon[6] dindarlığın ne olduğunu ele aldığı *Eutyphro*[7] diyaloğunda hem de Kant *Ahlâk Metafiziğinin Temellendirilmesi*'nde bunu söylemeye çalışmışlardır.

Eutyphro'da Platon sorar: Tanrı bir davranışı iyi olduğu için mi emreder, yoksa Tanrı emrettiği için mi o davranış iyidir? Eğer Tanrı emrettiği için iyiyse kendi içinde iyi ve kötü, haklı veya haksız davranış yoktur. Yalan söyleme, hırsızlık yapma, insanları öldürme gibi davranışlar bile eğer Tanrı'nın onları emrettiğini biliyorsak iyi olabilir. Fakat eğer bu doğru değilse, Tanrı sadece iyi ve doğru olan edimleri emrediyorsa, o halde iyi ve doğru

PLATON (*Eflatun*)

olan Tanrı'nın emirlerinden bağımsız olarak iyi ve doğrudur; Tanrı'nın emirlerinin anlamını ve değerini kavramamız, iyi ve doğru olanı idrak etmemize bağlıdır.

Kant'ın ahlâk metafiziğini dinde aramayı tercih etmemesinin sebebi de budur. Dinî anlamak için ahlâkî mükemmelliğin ne olduğunu doğru kavramaya ihtiyacımız vardır. İstemin iyi olmasının ne demek olduğunu bilmeden dindar olmanın ahlâklı olmak demek olacağını iddia etmek, ahlâkı dinle eşitlemek, ahlâkî olarak değeri olmayan davranışları ahlâken değerli davranışlar sanma hatasına sürükler bizi. Bu yüzden Kant, sahte, araçsal, kendi sevgisine ve âhiret hayatında cezalandırılma korkusuna dayanan patolojik bir dinselliğin, ahlâkın temeli olabileceğini reddeder. Erdemli insanın bu dünyada değilse bile öte dünyada mutlu olacağı umudu Kant ahlâkında marjinal bir yere sahiptir ancak ahlâkı temellendirmede asla bir rol oynamaz.

Kant, sahte, araçsal, kendi sevgisine ve âhiret hayatında cezalandırılma korkusuna dayanan patolojik bir dinselliğin, ahlâkın temeli olabileceğini reddeder.

Emirleri türetme ve neyin emir olacağına karar verme sorunsalı,[8] dinsel söylemin içerisinde kalınarak çözülemez. Aynı zamanda ahlâken doğru ve yanlış davranışın da ne olduğunu kutsal metinlere bakarak belirleyemeyiz. Kutsal metinlerde ahlâka ilişkin nasıl bir tartışma yapıldığını anlamak için bile ahlâk felsefesine ihtiyacımız var. Kur'an-ı Kerim'den *Kehf Suresi*'ne[9] (65-80. Âyetler) gönderme yaparak bunu örnekleyebiliriz: Musa Peygamber ile Hızır Peygamber'in yolculuğu anlatılır bu surede.

Hızır Peygamber'in İlahi Bilgisi

Hızır Peygamber'e Tanrı tarafından iyi ve kötü, doğru ve yanlış hakkında ilahi bilgi bahşedilmiştir, Musa Peygamber de ona yolda eşlik ederek bu bilgiyi öğrenmek ister. Hızır, Musa'ya:

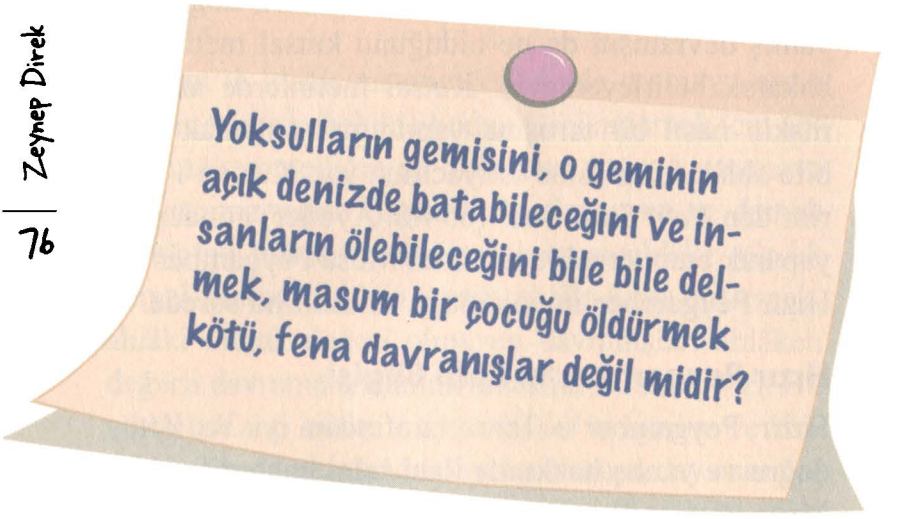
– "Sen benim yaptıklarıma tahammül edemezsin, hem insan bilmediği şeylere nasıl tahammül etsin"

der.

Musa, Hızır'a, o kendisi davranışlarının gerekçesini açıklayana kadar soru sormamaya söz verir. Yola çıkarlar.

Hızır önce bindikleri bir gemiyi deler, ardından yolda rastladıkları masum bir çocuğu öldürür, sonra da onlara yemek vermeyi reddeden bir köyde karşılıksız olarak bir duvarı tamir eder. Musa tüm bu dav-

ranışları, sorgulamamaya söz verdiği halde sözünü tutamaz, tek tek her birini sorgular.

Musa'nın sorusu, onun kendinde[10] iyi ve kötü davranışların varolduğuna inandığını gösterir. Uyulması gereken davranış kuralları vardır. Kimsenin malına mülküne zarar vermemek, kimsenin yaşamını riske etmemek gibi. Kimseyi öldürmemiş birini öldürmemek gibi.

Ahlâk felsefesinin terimlerinden birini kullanarak ifade edersek Musa tam bir *deontolojist*tir.[11] Ona göre ödev olan davranışlar ve ödeve aykırı davranışlar vardır. Bununla tezat oluşturan bir biçimde Hızır, davranışlarını açıklamaya karar verdiğinde, gelecekte olacaklar hakkında "ilahi bilgi"ye[12] sahip bir sonuççu[13] gibi savunur edimlerini.

Sıradan faniler gibi bir davranışın sadece yakın sonuçlarını tahmin etmekle yetinmesi gerekmez, geleceği tam olarak bilir: Denizde bir korsan vardır, yoksulların gemisini kusurlu olduğunu görünce ellerinden almayacaktır. Hiçbir edim kendisinde iyi veya kötü değildir. Bu çocuk gelecekte iyi insanlar (*iyi müminler*) olan anne ve babasına nankörce davranıp eziyet edecektir, o halde henüz masumken onu öldürmek doğrudur.

Hatta Hızır çocuğu öldürmeyi kendisine Tanrı'nın emrettiğini söyler. Hızır'ın hikmetinden suâl olunmaz ediminin sonuç odaklı bir ahlâkî değerlendirme olduğunu görmekteyiz.

Peki, buradan Tanrı'nın edimleri her zaman sonuçlarına bağlı olarak değerlendirdiği fikrini çıkarabilir miyiz?

18. yüzyıl faydacılığı[14] acı çekebilen ve haz alabilen tüm insanların yani herkesin çıkarlarını hesaba katarken, Hızır'a çocuğu öldürmeyi emreden Allah, sadece çocuğun ailesinin mutluluğuyla mı yoksa tüm iman edenler toplumunun iyiliği ve mutluluğuyla mı ilgilidir?

Mutluluğu göz önüne alınması gereken insan grubu, tüm iman edenler topluluğu olsa dahi, şimdi

bu çağda bunu yeterince genel, içerici, evrensel bulmamız mümkün mü?

Hızır'ın duvarı tamir etme edimi, Musa'ya bir karşılık bekleyerek yapılmamış bir edim gibi görünüyor. Fakat şimdiki zamandan baktığı ve sadece geçmişi bildiği için bu böyle. Hızır köylülerden bir karşılık almaksızın onlar için bir iş yapıyor gibi görünüyor. Oysa Hızır duvarı onlar için tamir etmiyor. Amacı şimdi küçük olan iki yetimin büyüdüklerinde kendilerine bırakılan mirası alması. Altında hazine olan duvar, sağlamlaştırılırsa yetimler büyüyene kadar dayanacak. Eğer erkenden yıkılırsa, hazineyi köylüler bulacak ve onlara kalmayacak. Burada bir karşılıklılık var aslında, zamanın gelecek boyutunu da göz önünde tutarsak. Hızır, zaman ve mekânda noktasal bir takım müdahaleler yaparak nedenler ve sonuçlar dizisini iyilerin/dindarların yararına olacak şekilde yeniden düzenliyor.

Bu sureyi okuduktan sonra soralım; deontolojist bir ahlâk mı çıkar dinden yoksa sonuççu bir ahlâk mı? Yoksa failin ruhuna odaklanan bir erdem ahlâkı mı aramalıyız?

Tanrı bir deontolojist mi, yoksa bir faydacı mı, yoksa sadece failin kendisine, ruhunun erdemlerine mi odaklanıyor?

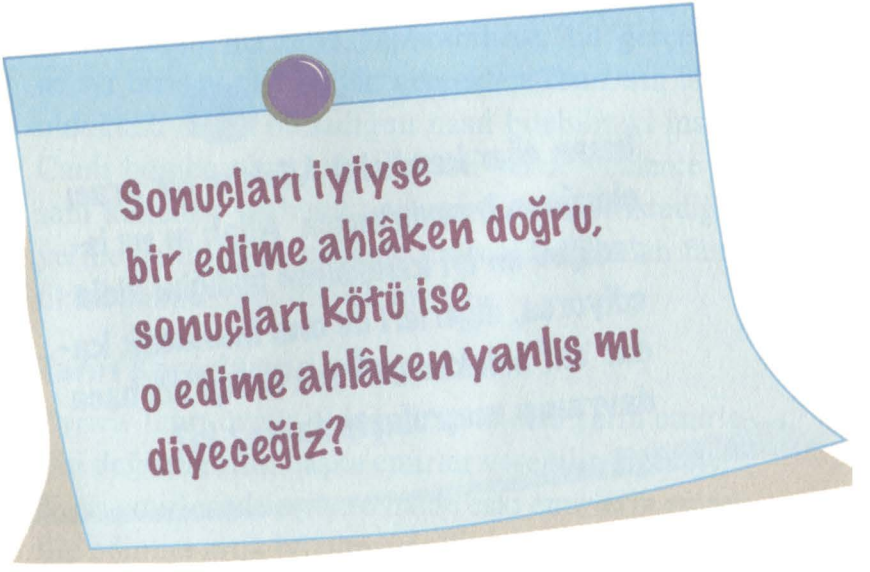
Hepsi birden mi?
Duruma göre değişir mi?
Hangisi?

Bir çocuğa dinî bir çerçevede sırf otoriteye itaat etmeyi değil, aynı zamanda ahlâk öğretme iddiasında da bulunuyorsanız, buna yanıt verebiliyor olmanız gerekmez mi?

Musa'yı mı yoksa Hızır'ı mı takip edelim?

Bu sureden çıkarmamız gereken sonuç ne?

Hızır olmadığımız ve ilahi bilgiye sahip olmadığımız halde ahlâkî kararlar vermek zorundayız. Peki, ahlâkî kararları verirken sonuççu bir tavır benimsemeli, öngörebildiğimiz kadarıyla sonuçlara mı odaklanmalıyız?

Bize yanlış gibi görünen eylemler aslında gelecekte doğuracakları olumlu sonuçları şimdi anlayamadığımız için mi yanlış gibi görünüyor?

Her şerde bir hayır olabilir mi?

Peki ya bize şimdi doğru gibi görünen eylemler? Onlar da ilerde yanlış çıkabilir mi?

Bu sorular önümüzde duruyor: İlahiyatçılar ile felsefecilerin tartıştığı meseleler.

Sonuç olarak, normatif açıdan dinsel metinlere baktığımızda, yorumlayanın karar vermesini gereksiz kılan açık bir ahlâkî çerçeveden yoksunuz. Ahlâk felsefesi bilmeden ve bir ahlâkî kuramı diğerine tercih etmeden, bu sorunlarla başa çıkabilmemiz de mümkün görünmüyor.

İnsan eğer kendisini Allah'ın bir aracı olduğuna inandırmışsa, Allah'ın ne istediğini en iyi kendisinin bildiğini iddia ediyorsa, diğerleri de ona inanacak kadar saf oldukları sürece hangi zorbaca davranışı meşrulaştırılamaz ki?

Tanrı tek tek edimleri emredebilir. Örneğin; İbrahim Peygamber'den oğlu İshak'ı kurban etmesini istemiş. Ahlâk açısından bu kabul edilemezdir; İbrahim bir evlat katili olmak üzeredir. Oysa Kierkegaard'a[15]

göre İbrahim Peygamber, Tanrı'ya imanın akla bağlı kalan ahlâkı aştığı, yani artık etiğin ötesine geçtiği dinsel varoluşu temsil ediyor. Dinsel varoluş biçimi etik varoluştan çok farklıdır.

İman şövalyesi[16] aklın ötesindedir; yaptığı açıklanamaz, hareketinin saçmalığı içerisinde ahlâkî varoluşu aşar. İbrahim'in İshak'ın boynuna bıçağı dayaması evrenselleştirilemez, Tanrı bunu sadece İbrahim'e emretmiş, herkese değil. Demek ki Tanrı her zaman genel bir kural emretmiyor. Öte yandan, bu hikâye herkesi mutlak bir inanca davet ediyor. Fakat aklı aşan mutlak inanç, insana oğlunu kurban etmek dâhil her şeyi yaptırabilirse, bu gerçekten de iyi bir şey mi? Neyin gerçekten Tanrı'nın isteği olduğunu neyin olmadığını nasıl bilebilir ki insan? Canlı bomba olup kalabalık bir yerde yüzlerce insanı katleden ve bunu yaparak Tanrı'nın istediğini yerine getirdiğine, cennete gideceğine inanan fanatikler günümüzde de yok mu?

Tanrı Kararlarında Özgürdür

Ayrıca Tanrı özgür olduğu için isterse yarın emirlerini değiştirebilir, başka emirler verebilir. Eğer *iyi*,[17] Tanrı emirleriyle eşitse o halde eski emirlerin emrettiği edimler artık iyi olmayacaktır. Eğer ahlâk ile din eşitse ve ahlâk Tanrı'ya dayanıyorsa bugün ahlâken doğru olan, ahlâkî bir değer taşıyan edimin yarın da öyle olacağına dair bir kesinliğe sahip olamayız.

Tanrı'nın özünü, sonlu bir idrâga (*algıya, anlamaya*) sahip olduğumuz için bilmiyoruz, ahlâk Tanrı'ya dayandırıldığı zaman neyin ahlâklı olduğu neyin olmadığı konusunda netliğe kavuşmak da imkânsızdır.

Tanrı bu dünyaya karışıyor mu, karışmıyor mu?

Tanrı bu dünyada olan bitene karışıyorsa neden kötülük var?

Yoksa bizzat ahlâken kötü olarak yargılayabileceğimiz edimler de, aslında iyi sonuçlar mı doğuracaklar?

Bu, kötü bildiğimiz davranışları da kanıksama ve hiçbir şeyi değiştirmeye ve düzeltmeye çalışmama yani tevekkül etme tavrına sokmaz mı bizi?

Sonuç olarak ahlâkı dine indirgemeye çalıştığımızda ortaya birçok sorun çıkar. Tanrısal mükemmelliği anlamak için ahlâkî iyinin ne olduğunu anlamaya ihtiyacımız var.

İyinin kıstaslarını da bizim aklımızla ve vicdanımızla koymamız gerekiyor. Bunlar evrensel değerler ve erdemlerdir. Önce ahlâkî anlamda iyinin ne

olduğunu kavramamız gerekir ki, dinsel metinlerden sapkın ve kibirli bir kavimcilik yerine evrenselci bir ahlâk çıkartabilelim. Bu da felsefî bir dünya görüşünün dinî yorumu öncelemesi gerektiğini gösterir.

Önce ahlâkî anlamda iyinin ne olduğunu kavramamız gerekir ki, dinsel metinlerden sapkın ve kibirli bir kavimcilik yerine evrenselci bir ahlâk çıkartabilelim.

Dipnotlar

Giriş Notları

1. ***Seküler***: Kişilerin yaşama biçimlerinin, kararlarının, davranış biçimlerinin dini otoriteler tarafından belirlenmemesi. (*Kaynak*: Zeynep Direk, *Derrida ve Laiklik,* 4-5 Aralık 2009, Maltepe Üniversitesi, "Günümüzde Felsefe Sempozyumu".) Ailede önemli kararların dini daha iyi bildiği düşünülen kimselere danışılmadan alınması. (*Bkz.*: s. 6)

1. Bölüm Notları: Aile, İnanç ve Çocuk

1. ***Fazıl Hüsnü Dağlarca*** (1914-2008); Şair, yazar ve yayıncı. 134 Şiir kitabı vardır.
   1940 yılında yayımlanmış olan "*Çocuk ve Allah*" adlı kitabında yer alan aynı adlı şiir nedeniyle "*Çocuk ve Allah*" şairi olarak da anıldığı olmuştur. (*Bkz.*: s. 9)
2. ***John Locke*** (1632-1704); 17. yy aydınlanmasının önemli deneyci düşünürlerindendir. Hem insan zihninin anlama gücünü ve bilginin doğasını tartışmıştır hem de devlet ve yönetim üzerine önemli çalışmalar yapmıştır. (*Bkz.*: s. 11)
3. ***Tabula rasa-Boş levha***: *Tabula rasa-Boş levha* düşüncesini ileri sürenlere göre, doğuştan gelen fikirler olamaz; yeni doğan çocuğun zihni boş "tablet" gibidir, bu "tablet" ya da kâğıt dıştan algılananlarla ve yaşananlarla dolar. Bütün bilgimiz deneyden gelir. İnsanın fikirleri ya duyumsamadan ya da duyusal deneyimleri üzerine düşünmekten kaynaklanır. (*Kaynak*: Orhan Hançerlioğlu, Tabula Rasa, *Felsefe Ansiklopedisi*, Remzi Kitabevi Yay., İst., 2005, 4. Baskı, Cilt 6, s. 210.) (*Bkz.*: s. 11)
4. ***Metafizik***: Fizikötesi, tanrının varoluşu, ruhun ölümsüz olup olmadığı, insanın özgür olup olmadığı hakkında inanç ve varsayımlara dayanan öğreti. (*Kaynak*: Bedia Akarsu, fizikötesi, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, İnkılâp Kitabevi, İst., 1998, s. 81-82.) (*Bkz.*: s. 11)
5. ***Varoluşçu/Varoluşçuluk***: "Varoluşçu filozoflar insanın her şeyi kendi seçimleriyle yaptığını varsayarlar." (*Kaynak*: https://zeynepdirek.wordpress.com/2012/12/12/lutfi-su-

nar-zeynep-direk-ile-roportaj/)
Varoluşçulukta insanın kendini özgürlük içinde var etmesi söz konusudur. Danimarkalı düşünür Kierkegaard bu düşünceye çok önemli katkılarda bulunmuştur. (*Bkz.*: s. 15)

6. ***Aşkın/aşkınlık***: 1. Üstün olan, 'İnsanlık düzeyi'nin üstüne çıkan (*Örneğin Tanrı*), 2. Doğayı, gerçekliği, insan bilincini aşan, 3. Bir düzeyin ötesine yükselen. (*Kaynak*: Bedia Akarsu, aşkın, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, İnkılâp Kitabevi Yay., İst., 1998, 10. Baskı, s. 25.) (*Bkz.*: s. 15)
7. ***Farabî***: Batı'da bilinen adıyla *Alpharabius*, 8. ve 13. yüzyıllar arasında yaşamış Müslüman filozof ve astronom. Farsça yazmıştır. (*Bkz.*: s.17)

2. Bölüm Notları: Namus ve Haysiyet

1. ***Verili***: İçine doğduğumuz koşullar, doğduğumuzda varolan koşullar, bizden önceki toplum tarafından yaratılmış koşullar. (*Bkz.*: s. 28)
2. ***Nomos***: Yunanca yasa/kanun. (*Bkz.*: s. 29)
3. ***Aristoteles***: Ö 384-322 yıllarında yaşamış olan Yunan düşünür. Platon'un (*Eflatun*) öğrencisidir. Kendisinden önceki felsefeyi eleştirmiş ve farklı düşünme yöntemi dediği *organon* (âlet) aracılığıyla felsefeyi sistemleştirmiştir. Politikadan meteorolojiye kadar günümüzde kullandığımız bazı kavramların yaratıcısıdır. (*Kaynak*: Orhan Hançerlioğlu, Aristoteles, *Felsefe Ansiklopedisi: Düşünürler Bölümü*, Remzi Kitabevi Yay., İst., 2005, 4. Baskı, Cilt 7, s. 37.) (*Bkz.*: s. 38)
4. ***Nichomakhos'a Etik***: Aristoteles'in oğullarından Nichomakhos'a ithafen kaleme aldığı *Nichomakhos'a Etik*, 10 bölümden oluşmaktadır. (*Bkz.*: s. 38)
5. ***Fail***: *Eyleyici*, amacının farkında olarak etkin davranan. (*Bkz.*: s. 39)
6. ***Hannah Arendt*** (1906, Almanya – 1975, New York-ABD); 20. yy'ın önemli siyaset felsefecilerinden birisidir. Şiddet, iktidar, devrim, totalitarizm, eşitlik-eşitsizlik, özgürlük, ahlâk, ideoloji, kültür, demokrasi, milliyetçilik, ırkçılık, insan hakları, sanat üzerine çalışmalar yaptı. Çalışmalarını "*tekil*

olarak insana değil, dünyada yaşayan ve dünyayı kaplayan insanlığa adadı"ğını söyledi. Hitler'in iktidara gelmesi üzerine 1933'te Almanya'dan ayrılarak Fransa'ya geçti ve Yahudi göçmen hareketi içerisinde aktif olarak yer aldı. Daha sonra Amerika'ya yerleşti ve 1951'de ABD vatandaşlığına geçti. (*Bkz.*: s. 42)

7. ***Edim***: Fiil, bir şeye yönelme, bir şeyi gerçekleştirme amacı. (*Kaynak*: Bedia Akarsu, edim, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, İnkılâp Kitabevi Yay., İst., 1998, 10. Baskı, s. 67.) (*Bkz.*: s. 43)

3. Bölüm Notları: Ahlâk Eğitiminin Önemi

1. ***Sadist/Sadizm***: Başkalarına acı çektirmekten (cinsel) zevk duyma hastalığı. (*Bkz.*: s. 51)
2. ***Mazoşizm/Mazoşist***: Acı çekmekten zevk duyma hastalığı. (*Bkz.*: s. 51)
3. ***Ferdinand de Saussure*** (1857–1913); İsviçreli dilbilimci. Dilbilim onun katkıları nedeniyle önem ve anlam kazandı. (*Bkz.*: s. 54)
4. ***Gösterge, gösteren, gösterilen***: Gösterge (*signe*), gösteren ve gösterilenden oluşur.

   Gösteren maddî, ses veya yazılı *Allah* sözcüğüdür.

   Gösterilen ise, bu sözcüğün anlamıdır (her şeyi bilen, sonsuz iyilik sahibi, merhametli vd. gibi sıfatlarla tam olarak kavrayamadığımız fakat özüne işaret edebildiğimiz varlık). Burada gösteren, başka gösterenlerle ilişkisi içerisinde bir gösterene gönderme yapmaktadır. Gösterilene gösterenlerden bağımsız erişimimiz yoktur. (*Bkz.*: s. 54)
5. ***Deizm*** *(yaradancılık)*: Tanrı'ya inanmakla birlikte, belli bir dinin "dayatmalarını" ve ilkelerini benimsemeyen; Tanrı'nın evreni yarattıktan sonra onu, kendi yasasına göre işlemek üzere kendi başına bıraktığını öne süren öğreti. (*Kaynak*: Bedia Akarsu, yaradancılık, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, İnkılâp Kitabevi Yay., İst., 1998, 10. Baskı, s. 196.) (*Bkz.*: s. 57)
6. ***Ateizm***: Tanrı'nın varlığını, ruhları, ölümden sonraki yaşamı kısaca fizikötesi varlıkları reddeden görüş. (*Bkz.*: s. 57)

7. ***Bilinemezlik***: Tanrı, ruh, özgürlük, kozmos (*evren*), bilgimizin nesnesi olabilecek varlıklar değil, aklın metafizik idealarıdır. 18. yüzyıl filozofu Immanuel Kant'a göre bunlar hakkında konuşarak spekülasyon yapabiliriz. Fakat böylece asla bilgi edinemeyiz. O halde dinî söylem metafizik varlıklar hakkında bilgi vermez, insanın bilinemezler hakkında fikir yürütmesinden ibarettir. Bunları dile getiren Kant'ın dindar bir filozof olduğunu da özellikle belirtelim. Ona göre dini takdir edebilmek için önce ahlâkın ne olduğunu anlamak gereklidir. (*Bkz.*: s. 58)
8. ***Dolayımlama***: Düşünce, iki kavram, iki olay vb. arasında bağ kurulmasını sağlayan süreç ya da an. (*Bkz.*: s. 63)
9. ***Teresa May***: 13 Temmuz 2016'da Birleşik Krallık'ın 76. Başbakanı olan May, aynı zamanda Birleşik Krallık'ın ikinci kadın başbakanıdır. (*Bkz.*: s. 65)

4. Bölüm Notları: Din ve Ahlâk İlişkisi

1. ***Ruhban Sınıf***: Belli bir otoriteye bağlı olan, özel bir eğitimden geçtikten sonra "*din adamlığı mesleği*"ni yapan kişiler ve bu mesleğe uygun olarak gelişen düşünce biçimleri. (*Bkz.*: s. 71)
2. ***Mürşit***: Bilge, yol gösteren, terbiye eden, öğretmen. (*Bkz.*: s. 71)
3. ***Immanuel Kant*** (1724-1804); Alman filozof. Kendisinden sonraki felsefeyi etkilemiştir. Eleştirel felsefenin kurucusu kabul edilir. (*Bkz.*: s. 72)
4. ***Heterojen***: Başka cinsten olan; aynı türden olmayan. Ayrıtürden; ayrı nitelikli değerleri ve işlevleri içeren bütün. *Birtürden/bağdaşık* (homojen) karşıtı. (*Bkz.*: s. 73)
5. ***Normatif***: İdeal olan, olması gereken. (*Bkz.*: s. 73)
6. ***Platon*** (İÖ 427-347); Müslümanlar arasında *Eflatun* olarak da bilinir. Sokrates'in öğrencisi ve Aristoteles'in öğretmeni olmuştur. Atina'da *Akademia* olarak anılan bir felsefe okulu kurmuştur. (*Bkz.*: s. 73)
7. ***Eutyphro***: Platon'un gençlik döneminde dindarlık üzerine yazdığı diyaloglarından biridir. (*Bkz.*: s. 73)
8. ***Sorunsal***: Çözümü belli olmayan. (*Kaynak*: Bedia Akarsu,

sorunsal, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, İnkılâp Kitabevi Yay., İst., 1998, 10. Baskı, s. 162.) (*Bkz.*: s. 75)

9. ***Kehf Suresi***: Kur'an'ın 110 âyetten oluşan 18. suresidir. Medine'de "iletildiği"ne inanılan 28. Âyetin dışındaki kısımların Mekke'de "iletildiği"ne inanılmaktadır. Adını '*mağara*' anlamına gelen '*kehf*' kelimesinden alır. (*Bkz.*: s. 75)
10. ***Kendinde(lik)***: Bir şeyin kendi öz varlığı. (*Kaynak*: Bedia Akarsu, kendinde, Felsefe Terimleri Sözlüğü, İnkılâp Kitabevi Yay., İst., 1998, 10. Baskı, s. 115.) (*Bkz.*: s. 76)
11. ***Deontolojist***: Ahlaklı olmanın kurallara, ilkelere, genel emirlere uyarak ödevini yerine getirmek olduğuna inanan kimse. (*Bkz.*: s. 76)
12. ***İlahi bilgi***: Tanrısal bilgi. (*Bkz.*: s. 76)
13. ***Sonuççu***: *Consequentialist*: Eylemin ahlâkî doğruluğunun, eylemin sonuçlarıyla belirlenmesi gerektiğini söyleyen düşünce. (*Bkz.*: s. 76)
14. ***Faydacılık/Yararcılık*** (*utilitarianism*): Herkesin yararını çoğaltmayı ahlâkın ilkesi haline getiren ahlâk felsefesi kuramıdır. Kurucuları 18. Yüzyıl İngiliz filozofları Jeremy Bentham, James Mill ve John Stuart Mill'dir. (*Bkz.*: s. 77)
15. ***Soren Aabye Kierkegaard*** (1813–1855); Danimarkalı düşünür ve teolog. Otoriter bir din eğitimi aldı. Dindar bir insan olduğu halde hem din adamlarıyla hem de dinsel kurumlarla sürekli çatışma içinde yaşadı. Yozlaşmış olduğunu düşündüğü Hıristiyanlığın yenilenmesi gerektiğini söyledi. Bireyi temel aldı. Varoluşçuların çok etkilendiği düşünürlerden birisidir. (*Bkz.*: s. 80)
16. ***İman şövalyesi***: Hiç sorgulamadan imanın emirlerini yerine getiren kimse. (*Bkz.*: s. 81)
17. ***İyi***: Ahlâk felsefesinin temel kavramlarındandır. İyi istenmeye değer olandır: Bu bir amaca ulaşmak için yararlı bir araç olabilir veya kendisi için istenen bir amaç olabilir. Ayrıca seküler olmayan kişilerin düşüncesine göre Tanrı'nın istekleriyle uyumluluk. (*Kaynak*: Bedia Akarsu, iyi, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, İnkılâp Kitabevi Yay., İst., 1998, 10. Baskı, s. 108.) (*Bkz.*: s. 81)

Zeynep Direk; 1998 yılında Memphis Üniversitesi'nden doktorasını almış, 2014 yılına kadar Galatasaray Üniversitesi Felsefe Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev yapmıştır. 2014'ten beri Koç Üniversitesi Felsefe Bölümü'nde profesör olarak görev yapmaktadır.

Derrida Critical Assessments (Routledge, 2001) ve *A Companion to Derrida*'nın (Blackwell, 2014) editörüdür.

Başkalık Deneyimi (Yapı Kredi, 2005) ve *Cinsel Farkın İnşası* (Metis, 2018) başlıklı iki kitabı vardır.

Feminizm, Kıta Avrupası Felsefesi, Siyaset Felsefesi ve Etik alanında Türkçe, İngilizce ve Fransızca çok sayıda makale yayınlamıştır.

Cinsiyetli Olmak (Yapı Kredi, 2004), *Sonsuza Tanıklık* (Metis, 2003) *Dünyanın Teni* (Metis, 2017), *Jean-Paul Sartre: Tarihin Sorumluluğunu Almak* (Metis, 2010), *Irk Kavramını Kim İcât Etti?* (Metis, 2001) *Çağdaş Fransız Düşüncesi* (Epos, 2004), *Levinas Okumaları* (Pinhan, 2011), *Cinsiyeti Yazmak* (Yapı Kredi, 2016) gibi derleme kitabı yayına hazırlamıştır.

Nuran Direk; 1992 yılında "Çocuklar İçin Felsefe" alanında çalışmalara başladı. 1994 yılından beri *Türkiye Felsefe Kurumu Çocuklar İçin Felsefe Birimi Başkanlığı* görevini yürütmektedir.

International Philosophy Olympiad (IPO) (1993) ve *Türkiye Felsefe Olimpiyadı* (TFO) (1997) kurucu üyesidir. Çocuklar için Felsefe alanında "*Küçük Prens Üzerine Düşünmek*" (2002), "*Filozof Çocuk*" (2006), "*Bilgin Çocuk*" (2009) ve "*Çocuklarla Felsefe*" (2012) gibi kitapları bulunmaktadır.

epos

*"Çocuk ve Allah"*ta ***Zeynep Direk,***
çocuğun Allah kavramıyla nasıl tanıştığını,
ahlâk, ahlâk eğitimi ve din, toplumsal cinsiyet,
haysiyet ve şeref kavramlarını anlatıyor.

Bu kitap on üç yaş ve üstü çocuklara yönelik özgün bir çocuklarla felsefe çalışmasıdır. Çocuklarla felsefenin amacı, çocukların eleştirel düşünmelerine ve yaşadıkları dünyayı sorgulamalarına yardımcı olmaktır.

Kitabın konusu ülkemizde de çok gündemde olan din ile ahlâk arasındaki ilişkidir.

Eleştirel düşünüm, çocuğun kendi deneyimlerinden yola çıkarak felsefî soruları ortaya koyar. Edebiyat ve felsefeye başvurarak bu sorulara yanıtlar arar.

Bu kitap ahlâk felsefesinin bazı temel kavramlarını ve sorularını tanıtıyor.

Çocuklara doğru bir ahlâk eğitiminin verilmesinin önemini vurguluyor.

Din eğitimiyle ahlâklı nesiller yetiştirilebileceği görüşünü eleştiriyor.

Kutsal metinlerdeki emirlerden bir ahlâk çıkarmanın güçlüğünü göz önüne seriyor.

ISBN-978-605-4822-36-2

epos *Minerva'nın Genç Baykuşu*